

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

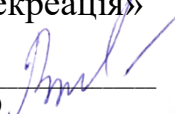
ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

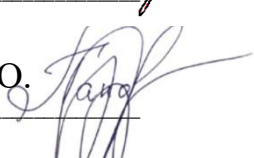
**на тему: «Перспективи розвитку волонтерського туризму як
інструменту повоєнного відновлення України»**

Виконав: студент 6 курсу, групи УТМ-61
Спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
Русак Вадим Сергійович

_____
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Шамара І. М.

_____
(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доц. Панова І.О.

_____
(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
туристичного бізнесу
та країнознавства
Доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)
Русака Вадима Сергійовича

_____ (прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Перспективи розвитку волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України»

керівник роботи _____ Шамара Ірина Миколаївна, к.е.н., доцент.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 15.09.2025 р. № 4001-5/3283

2. Строк подання студентом роботи 01.12.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

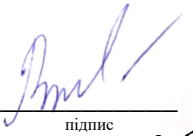
визначити поняття та сутність волонтерського туризму; охарактеризувати види волонтерського туризму та визначити його соціально-економічна роль; проаналізувати історичні передумови розвитку волонтерського туризму дослідити розвиток волонтерського туризму в світі; проаналізувати сучасний стан розвитку волонтерського туризму в Україні; виявити проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні; визначити ключові напрями розвитку волонтерського туризму в Україні; розробити рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження розвитку волонтерського туризму
2	Розділ 2. Сучасний стан та проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні
3	Розділ 3. Перспективи розвитку волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України

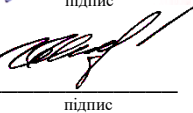
5. Дата видачі завдання 10.02.2025 р.

Студент

підпис

В. С. Русак
ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

І. М. Шамара
ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Русак В. С. «Перспективи розвитку волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України»

Роботу присвячено дослідженню перспектив розвитку волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України. Проаналізовано основні дефініції волонтерського туризму. Охарактеризовано основні види волонтерського туризму та визначено його соціально-економічну роль. Проаналізовано історичні передумови розвитку волонтерського туризму. Розглянуто сучасний стан розвитку волонтерського туризму в світі та Україні. Виявлено проблеми та ключові напрями розвитку волонтерського туризму в Україні. Розроблено рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення.

ANNOTATION

Rusak V. «Prospects for the development of volunteer tourism as an instrument for post-war recovery of Ukraine»

The paper deals with the study of the prospects for the development of volunteer tourism as an instrument for the post-war recovery of Ukraine. The main definitions of volunteer tourism are analyzed. The main types of volunteer tourism are characterized, and its socioeconomic role is determined. The historical prerequisites for the development of volunteer tourism are analyzed. The current state of volunteer tourism development in the world and Ukraine is reviewed. Problems and key directions for the development of volunteer tourism in Ukraine are identified. Recommendations for the development of volunteer tourism in Ukraine as an instrument for post-war recovery are proposed.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ	
1.1. Поняття та сутність волонтерського туризму.....	6
1.2. Класифікація видів волонтерського туризму та його соціально-економічна роль.....	12
1.3. Історичні передумови розвитку волонтерського туризму.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
2.1. Аналіз розвитку волонтерського туризму в світі	27
2.2. Сучасний стан розвитку волонтерського туризму в Україні	34
2.3. Проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні.....	44
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
3.1. Виявлення перспектив розвитку волонтерського туризму в Україні...54	
3.2. Розробка рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення.....	64
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Волонтерський туризм поєднує соціальну відповідальність, культурний обмін та економічний розвиток, що робить його унікальним інструментом як для розвитку окремих громад, так і для формування позитивного іміджу країни загалом. У повоєнний період роль волонтерського туризму набуває особливої ваги, адже він здатний одночасно вирішувати низку соціальних, економічних та культурних проблем, спричинених війною.

По-перше, з соціальної точки зору, волонтерський туризм стимулює соціальну згуртованість населення та активну громадську участь у відновленні постраждалих територій. Участь волонтерів у відбудові інфраструктури, благоустрої громадських просторів та культурних об'єктів сприяє зміцненню соціальних зв'язків, відновленню довіри в громадах і формуванню відчуття спільної відповідальності за відбудову країни. Це особливо важливо для малих громад, де війна залишила помітний слід у соціальній структурі та психологічному стані населення.

По-друге, з економічної точки зору, волонтерський туризм створює прямі та опосередковані економічні ефекти. Прямий внесок проявляється у вигляді додаткових надходжень до місцевих бюджетів від розміщення, харчування, транспорту та логістики волонтерів, а також створення короткотермінових робочих місць у сфері туризму, послуг і транспорту. Опосередкований ефект проявляється у підвищенні інвестиційної привабливості територій, що відновлюються, залученні нових інвесторів, розвитку місцевого бізнесу та зростанні рівня зайнятості. За оцінками Програми розвитку ООН, кожен долар, вкладений у волонтерські програми, здатний генерувати до 3 – 4 доларів США соціально-економічного ефекту, що підкреслює значний мультиплікативний вплив волонтерської діяльності на економіку громад.

По-третє, волонтерський туризм сприяє культурному та освітньому обміну, популяризує національні традиції, історичну спадщину та культурні цінності України. Через взаємодію з іноземними та внутрішніми волонтерами

локальні громади отримують нові знання та навички, які підвищують їхню конкурентоспроможність і відкривають додаткові перспективи розвитку туристичної та соціальної інфраструктури.

У цьому контексті дослідження перспектив розвитку волонтерського туризму в Україні є особливо актуальним для формування ефективних стратегій повоєнного відновлення та сталого розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми теоретичного обґрунтування, становлення та розвитку волонтерського туризму висвітлювали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як О. Долинська, М. Геваковська, Н. Грищенко, О. Любіцева, І. Смирнов, І. Юрченко. Питання розвитку туризму в Україні, зокрема його волонтерських і соціально орієнтованих аспектів, досліджували Г. Гапоненко, А. Парфіненко, І. Шамара.

Об'єктом дослідження є волонтерський туризм у світі та Україні.

Предметом дослідження є перспективи розвитку волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення.

За для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались наступні завдання:

- визначити поняття та сутність волонтерського туризму;
- охарактеризувати види волонтерського туризму та визначити його соціально-економічна роль;
- проаналізувати історичні передумови розвитку волонтерського туризму
- дослідити розвиток волонтерського туризму в світі;
- проаналізувати сучасний стан розвитку волонтерського туризму в Україні;
- виявити проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні;
- визначити ключові напрями розвитку волонтерського туризму в Україні;
- розробити рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення.

Для реалізації поставлених у дослідженні цілей використано поєднання кількісних і якісних методів аналізу. Кількісні методи, зокрема статистичний аналіз та анкетування, дають можливість об'єктивно оцінити сучасний стан розвитку волонтерського туризму, його масштаби та соціально-економічний ефект. Якісні методи, серед яких аналіз кейсів та порівняльні дослідження, забезпечують глибше розуміння мотиваційних чинників, очікувань та досвіду учасників волонтерських ініціатив.

Інформаційну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних авторів, аналітичні та галузеві звіти, статистичні матеріали, що стосуються розвитку туризму, соціально-економічного відновлення регіонів, а також напрацювання представників туристичних організацій та волонтерських об'єднань.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 86 сторінок тексту, 14 рисунків та 15 таблиць. Список використаних джерел налічує 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та сутність волонтерського туризму

Туризм і волонтерство здавна привертали увагу дослідників як у межах окремих країн, так і на міжнародному рівні. Волонтерський туризм, або волонтуризм (від англ. *Voluntourism* – складне слово, утворене поєднанням *volunteer* та *tourism*), є багатограним та динамічним феноменом, який займає особливе місце у структурі сучасного альтернативного туризму. Його концептуалізація виникла на перетині кількох соціально-економічних тенденцій кінця ХХ – початку ХХІ століть: зростання глобальної мобільності, посилення етичної свідомості споживачів та прагнення до отримання "глибинного" досвіду подорожей на противагу традиційному пасивному споживанню [39].

Хоча термін «Волонтуризм» набув широкого обігу лише у 1990-х роках, його ідейна генеза простежується значно раніше. Історичними прецедентами, що заклали основи цього явища, були місіонерські подорожі ХІХ століття, які поєднували міжконтинентальні переміщення з релігійно-просвітницькою працею, а також діяльність повоєнних міжнародних молодіжних рухів, спрямованих на відновлення Європи після Другої світової війни.

Початком сучасного волонтерського руху вважають 1859 рік, коли швейцарський підприємець і письменник Жан Анрі Дюнан прибув до італійського міста Сольфєріно після жорстокої битви. На полі залишалися тисячі поранених солдатів, і Дюнан, глибоко вражений побаченим, організував місцевих мешканців для надання допомоги постраждалим, забезпечив їх медичними матеріалами та ініціював створення тимчасових шпиталів.

Повернувшись до Женеви, він описав ці події у своїй книзі, де закликав до створення незалежної організації, що надаватиме гуманітарну підтримку пораненим. Уже в 1863 році його ідея втілилася у створенні Міжнародного

комітету Червоного Хреста – організації, покликаної здійснювати благодійну діяльність і допомагати людям у період воєн та природних катастроф.

Упродовж тривалого історичного періоду поняття «волонтерство» мало вузьке тлумачення та застосовувалося переважно у військовому контексті, позначаючи осіб, які добровільно вступали на службу у збройні формування. Лише згодом, у 1630–1640-х роках, термін почав вживатися в ширшому соціальному значенні – як добровільна діяльність, що здійснюється без матеріальної винагороди [39]. Уже тоді під волонтерством розуміли різноманітну суспільно корисну роботу – допомогу в притулках і сиротинцях, участь у благодійних і культурних заходах, догляд за літніми людьми, висадку дерев, прибирання територій чи збір урожаю.

У сучасній науковій думці існує чимало трактувань поняття волонтерства, кожне з яких підкреслює певні його аспекти – соціальний, моральний, комунікаційний або економічний. Так, за визначенням дослідників Університету Дж. Гопкінса (США), волонтерство – це сукупність дій, що виконуються у вільний від основної роботи час без грошової компенсації. У європейській науковій традиції волонтерство тлумачиться як добровільна, безоплатна допомога, яку громадяни надають один одному з метою підтримки спільного добробуту [35].

Британські науковці Ф. Вардел, Дж. Лішман і Л. Валеї наголошують, що волонтерство – це усвідомлене зобов'язання особи витратити власний час, знання та енергію на користь суспільства чи громади, не очікуючи на матеріальну винагороду. У західній академічній літературі підкреслюється, що така діяльність має бути систематичною, добровільною та безоплатною, а її сутність полягає у вияві солідарності, гуманізму та соціальної відповідальності [20].

Значним кроком у формалізації волонтерського руху стало ухвалення Загальної декларації волонтерів, прийнятої 14 вересня 1990 року в Парижі на XI Конгресі волонтерів. У документі зазначено, що волонтерство є вільним і свідомим вибором людини, який відображає її життєві принципи, громадянську

позицію та прагнення до особистісного розвитку. Волонтерська діяльність, як підкреслюється в Декларації, сприяє підвищенню якості життя, укріпленню почуття солідарності, економічному та соціальному розвитку суспільства, а також може сприяти створенню нових професій і робочих місць.

Подальший розвиток міжнародного волонтерського руху засвідчив прийняття Загальної декларації про волонтерську діяльність у січні 2001 року в Амстердамі (Нідерланди) під час XVI Всесвітньої конференції волонтерів, організованої Міжнародною асоціацією волонтерських зусиль (IAVE) [36]. У ній наголошується, що волонтерство є основою громадянського суспільства, сприяє зміцненню миру, свобод, безпеки та справедливості, а також формує соціальний капітал, без якого неможливе стале функціонування демократичних держав.

Щороку 5 грудня у всьому світі відзначають Міжнародний день волонтера, який символізує вдячність та пошану до всіх, хто безкорисливо присвячує свій час і сили допомозі іншим. Це свято було запроваджене Генеральною Асамблеєю ООН у 1985 році, коли міжнародна спільнота офіційно визнала вагому роль добровольчої діяльності у розвитку суспільства та розбудові миру [11]. Цей день став платформою для популяризації цінностей альтруїзму, гуманізму й соціальної відповідальності, а також нагодою для волонтерів, громадських організацій і благодійних фондів презентувати свої досягнення, надихнути нових учасників і поширити культуру взаємодопомоги.

У сучасних глобальних умовах волонтерство визнається не лише проявом громадянської активності, а й інструментом досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Саме тому 19 грудня 2018 року Генеральна асамблея ООН ухвалила резолюцію 73/140 «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року», яка підкреслила необхідність інституціонального визнання волонтерської діяльності на національному та міжнародному рівнях. Документ наголошує, що волонтерство є потужним ресурсом для розбудови інклюзивних суспільств, зміцнення демократії та підвищення соціальної згуртованості, а

отже, має бути невід'ємною складовою державної політики у сфері розвитку [18].

Резолюція містить низку ключових положень, спрямованих на підтримку добровольчого руху. Зокрема, уряди держав-членів ООН закликаються:

- ✓ інтегрувати принципи волонтерства у національні стратегії, програми та плани розвитку, забезпечуючи міжвідомчу координацію та належне фінансування;
- ✓ включати дані про обсяги, вплив і результати волонтерської діяльності до національних оглядів виконання Цілей сталого розвитку (ЦСР);
- ✓ сприяти проведенню аналітичних досліджень волонтерства на державному рівні та їх подальшому використанню в регіональних консультаціях і міжнародних звітах;
- ✓ підтримувати ініціативи Програми Волонтерів ООН (UNV) і Міжнародної федерації товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у спільній організації глобальної технічної наради під назвою «Переосмислення волонтерства для Порядку денного на період до 2030 року»;
- ✓ збільшувати фінансові внески до Спеціального добровільного фонду для волонтерів ООН, який підтримує міжнародні гуманітарні, соціальні та освітні проєкти [18].

Таким чином, міжнародне співтовариство визнає, що волонтерство – це не лише акт доброї волі, а й стратегічний ресурс розвитку людського потенціалу, що сприяє соціальній інтеграції, економічній стабільності та культурній взаємодії. У XXI столітті добровольчий рух дедалі більше розглядається як механізм громадянської участі, що дозволяє кожній людині робити реальний внесок у вирішення глобальних і локальних викликів – від подолання наслідків катастроф і війн до підтримки освіти, охорони здоров'я та екології.

Ключовою особливістю волонтерського туризму є мотиваційний дуалізм. Учасники, яких часто називають «волонтуристами», керуються не лише

бажанням відпочинку, пізнання та зміни оточення, але й прагненням внести реальний, відчутний вклад у розвиток або відновлення приймаючої громади.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття волонтерський туризм

№	Автор / Джерело	Сутність визначення волонтерського туризму
1	M. Bekker	це форма туризму, поєднана з волонтерством, коли під час подорожі мандрівник виділяє частину свого часу на надання добровільної допомоги пункту призначення — його населенню, довкіллю чи інфраструктурі – з метою забезпечення позитивного впливу на цю територію.
2	S. Wearing	Волонтерський туризм – це подорож, де турист бере участь у волонтерській діяльності, спрямованій на допомогу приймаючим громадам, охорону природи чи підтримку сталого розвитку.
3	M. McGehee, N. Santos	Волонтерський туризм – це добровільні поїздки людей, які бажають поєднати подорож із корисною справою на користь інших, розширюючи власний соціальний і культурний досвід.
4	UNWTO	Волонтерський туризм визначається як вид подорожей, у яких учасники добровільно надають свої знання, навички або працю для соціальних чи екологічних ініціатив у приймаючій країні.
5	М. Геваковська	Волонтерський туризм – це багатогранне явище, що поєднує у собі ознаки таких видів туризму, як екотуризм, сталий туризм, альтернативний туризм, пригодницький туризм, культурний туризм.
6	О. Долинська	це форма туризму, яка включає в себе можливість відвідати іншу країну, регіон або місто, але не тільки з метою відпочинку і розваг, а й для того, щоб взяти участь у волонтерських програмах та виконувати роботу, що допоможе місцевому населенню або природному середовищу.
7	Закон України «Про волонтерську діяльність»	Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги

Складено автором за матеріалами: [5; 8; 24; 40; 1]

Згідно з визначенням, що набуло поширення у працях Дослідницького центру сталого туризму, волонтуризм – це «будь-яка туристична діяльність, яка включає добровільну, неоплачувану роботу, що приносить користь приймаючій громаді, навколишньому середовищу або культурній спадщині, за яку волонтери оплачують власні витрати на подорож та перебування».

Ключова відмінність волонтерського туризму від традиційних видів туризму (масовий, рекреаційний, культурно-пізнавальний) полягає у домінантній меті подорожі та способі споживання туристичних ресурсів.

Таблиця 1.2

Відмінність волонтерського туризму від традиційних видів туризму

Критерій	Традиційний туризм	Волонтерський туризм
Основна мета	Рекреація, відпочинок, споживання культурних послуг.	Виконання суспільно корисної роботи, внесок у розвиток.
Роль туриста	Споживач, пасивний спостерігач.	Активний учасник, суб'єкт виробництва соціальної цінності.
Економічний вплив	Генерація прибутку для туристичної індустрії (готелі, транспорт).	Пряма економічна допомога (через внески) та непряма (через неоплачувану працю).
Характер взаємодії	Поверхневий, транзакційний (послуга-гроші).	Глибокий (занурення у місцеве життя та проблеми).

Складено автором за матеріалами: [5; 8]

Наприклад, тоді як традиційний турист відвідує об'єкти культурної спадщини для їхнього огляду, волонтурист може брати участь у реставрації зруйнованого монастиря в Карпатах або відбудові житла у Бучі, безпосередньо стаючи частиною процесу створення чи відновлення цінності. Це переводить подорож із категорії споживання у категорію продуктивної діяльності та співтворення.

Важливо провести чітку межу між волонтуризмом та звичайним (класичним) волонтерством, яке зазвичай має локальний характер або передбачає довгострокову, спеціалізовану місію (наприклад, волонтерська робота в місцевому госпіталі або екологічна вахта).

Класичне волонтерство переважно здійснюється у місці постійного проживання або передбачає тривале перебування з мінімальною «туристичною» складовою. Волонтуризм, навпаки, завжди включає елемент подорожі, що вимагає значних витрат на транспорт та проживання, і має виразно обмежені часові рамки (як правило, від 1 до 4 тижнів). У волонтуризмі, на відміну від класичного волонтерства, значна частина часу та ресурсів

присвячується саме туристичним активностям (екскурсії, дозвілля, відпочинок), що є предметом етичної критики.

У класичному волонтерстві фінансування зазвичай надходить від грантів, донорських організацій або держави. У волонтуризмі, навпаки, волонтер є донором своїх власних витрат, оплачуючи не лише подорож, а часто й організаційний внесок, який покриває логістику, проживання та харчування, тим самим фінансово підтримуючи приймаючу інфраструктуру.

Таким чином, волонтерський туризм займає проміжне положення між чистим туризмом та чистим волонтерством. Його специфіка полягає у формалізації короткострокової благодійної праці як частини туристичного пакету, що робить його унікальним інструментом для швидкого, хоча іноді і поверхневого, залучення ресурсів у кризові та постконфліктні регіони, що є особливо актуальним в умовах повоєнного відновлення України.

1.2. Класифікація видів волонтерського туризму та його соціально-економічна роль

Вивчення феномену волонтерського туризму вимагає не лише його концептуалізації, але й чіткої типологізації, що дозволяє систематизувати різноманіття практичних форм, оцінити їхню ефективність та визначити оптимальні моделі для застосування в умовах повоєнного відновлення. Наукова класифікація у цій сфері ґрунтується на двох ключових параметрах: функціональній меті діяльності та часових горизонтах реалізації проєктів. Ця диференціація є критично важливою, оскільки різні цільові групи волонтуристів та різні потреби приймаючих громад вимагають унікальних організаційних та логістичних підходів.

Функціональна класифікація визначає кінцевий суспільний результат волонтерської праці та її основну сферу впливу. У контексті глобальних викликів та кризових ситуацій, включаючи постконфліктне відновлення, можна виділити чотири домінуючі цільові категорії волонтуризму, кожна з яких має специфічний ресурсний та організаційний профіль.

Цільові категорії волонтуризму	Гуманітарний волонтерський туризм
	Будівельно-відновлювальний волонтерський туризм
	Екологічний волонтерський туризм
	Культурно-освітній волонтерський туризм

Рис. 1.1. Цільові категорії волонтуризму

Розроблено автором за матеріалами: [4; 15]

Гуманітарний волонтерський туризм. Цей тип волонтуризму зосереджений на наданні негайної допомоги та задоволенні базових життєвих потреб населення, що постраждало від криз, стихійних лих або військових дій. Його мета – пом'якшення гуманітарної катастрофи, а не довгостроковий розвиток. Діяльність часто включає розподіл продовольства, медичної допомоги, забезпечення тимчасового притулку та психосоціальної підтримки [4].

Гуманітарний волонтуризм характеризується високою оперативністю та низькою толерантністю до ризику. Програми зазвичай мають короткостроковий, інтенсивний характер і вимагають чіткої координації з міжнародними гуманітарними місіями та місцевими органами влади. Наприклад, у постконфліктних регіонах України цей вид діяльності є критично важливим для підтримки ВПО та мешканців деокупованих територій (доставка продовольчих наборів, забезпечення медикаментами). Це вимагає залучення волонтерів, які володіють навичками у кризовому менеджменті, логістиці та наданні першої допомоги.

Будівельно-відновлювальний волонтерський туризм. Основна мета цієї категорії – відновлення фізичної інфраструктури, зруйнованої внаслідок бойових дій або природних катаклізмів. Це може бути відбудова житлових

будинків, шкіл, медичних закладів, мостів та комунальних мереж. Цей тип діяльності є найбільш релевантним для повоєнного відновлення України.

Будівельно-відновлювальний волонтуризм вимагає комбінованого залучення як кваліфікованих фахівців (будівельників, інженерів), так і некваліфікованих волонтерів для допоміжних робіт (прибирання завалів, підготовка матеріалів). Проекти можуть бути як короткостроковими (наприклад, розчищення території), так і середньостроковими, розрахованими на 2–4 тижні з послідовною ротацією груп. Наприклад, діяльність міжнародних організацій на кшталт Habitat for Humanity у зонах відновлення (як це було в Хорватії чи Боснії) є класичним прикладом, де волонтуризм використовується для мобілізації праці та фінансового внеску на купівлю матеріалів. Цей тип волонтуризму має найбільш оцінюваний та відчутний економічний результат для громади [4].

Екологічний волонтерський туризм спрямований на захист, відновлення та збереження природного середовища. У контексті України, де бойові дії завдали значної шкоди довкіллю (забруднення ґрунтів, знищення лісів, забруднення водойм), екологічний волонтуризм набуває критичної ваги. Діяльність включає очищення територій, лісовідновлення, моніторинг стану природних парків та роботу із постраждалими екосистемами.

Екологічні проекти можуть мати сезонний характер (наприклад, весняні посадки лісу чи літні роботи з очищення річок). Вони часто приваблюють волонтерів з високою екологічною свідомістю та студентів профільних спеціальностей. Цей вид волонтуризму не лише відновлює природу, але й сприяє розвитку регіонального екотуризму в майбутньому, закладаючи основи для сталого розвитку територій, які не були безпосередньо у зоні бойових дій.

Культурно-освітній волонтерський туризм. Ця категорія фокусується на відновленні культурної спадщини (реставрація пам'яток, робота в архівах, музеях), а також на освітніх проєктах (викладання іноземних мов, ІТ-навичок, надання менторської підтримки дітям та молоді, постраждалим від війни). Мета

– не лише зберегти матеріальні цінності, але й відновити соціальний та інтелектуальний капітал громади [15].

Культурно-освітній волонтуризм вимагає залучення волонтерів з високою кваліфікацією (педагоги, реставратори, історики, лінгвісти). Проекти можуть бути як короткостроковими (літня мовна школа), так і довгостроковими (наприклад, річна програма викладання). У контексті України, цей тип волонтуризму відіграє вирішальну роль у протидії російській культурній агресії, допомагаючи зберігати та просувати національну ідентичність та освіту.

Часовий горизонт проекту є визначальним фактором для формування логістичної структури, управління ресурсами та очікуваного впливу. В академічній практиці прийнято виділяти три основні категорії тривалості волонтуризму, які прямо корелюють з типом виконуваної роботи та рівнем кваліфікації волонтерів.

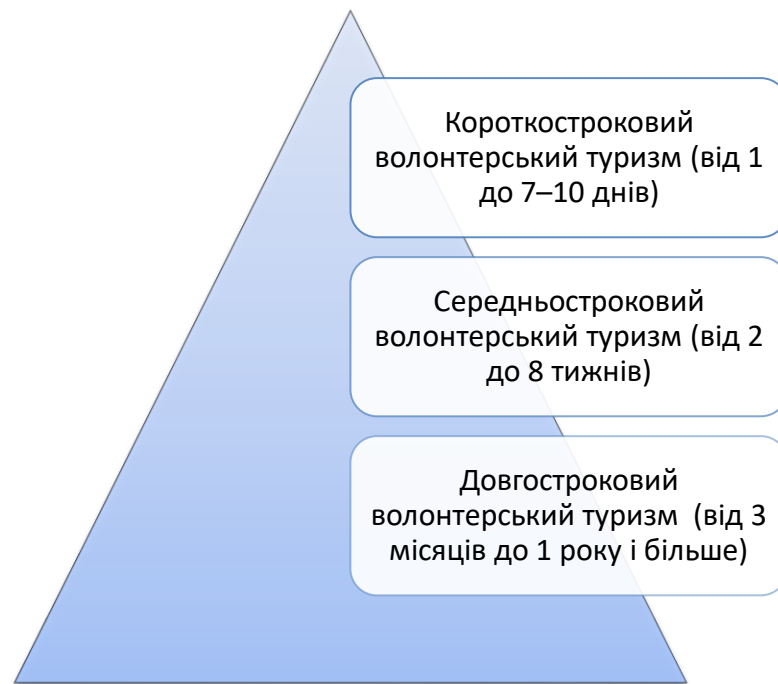

Рис. 1.2. Класифікація волонтерського туризму за термінами

Розроблено автором за матеріалами: [4]

Короткостроковий волонтерський туризм, тривалість: як правило, від 1 до 7–10 днів. Ця форма є найбільш поширеною та найбільш наближеною до традиційного туризму. Вона орієнтована на широке залучення волонтерів,

включаючи студентів, корпоративні групи та осіб, які використовують короткі відпустки. Робота часто є низько кваліфікованою, але має високу візуальну та соціальну цінність (наприклад, прибирання, фарбування, одноденні акції).

У повоєнному контексті короткостроковий волонтуризм ідеально підходить для оперативних потреб (розчищення території, підготовка приміщень до ремонту) та для психологічної підтримки громад, оскільки швидка присутність значної кількості іноземців демонструє міжнародну солідарність та привертає увагу ЗМІ. Однак, він має низький довгостроковий економічний ефект на один проєкт, оскільки більша частина внеску йде на логістику.

Середньостроковий волонтерський туризм, тривалість: від 2 до 8 тижнів. Цей формат є оптимальним для більшості будівельно-відновлювальних та освітніх проєктів. Він дозволяє волонтерам пройти необхідне навчання, інтегруватися у місцеву громаду та виконати значний обсяг роботи, що вимагає певної послідовності (наприклад, завершення етапу ремонту одного об'єкта).

Середньостроковий волонтуризм забезпечує найбільшу ефективність співвідношення між часом, витраченим на логістику, та часом, присвяченим безпосередній праці. Завдяки тривалому перебуванню волонтери мають глибший культурний обмін, а їхні витрати більш відчутно стимулюють місцеву економіку. Це ідеальний формат для залучення студентів-стажистів та волонтерів-пенсіонерів з професійним досвідом.

Довгостроковий волонтерський туризм, тривалість: від 3 місяців до 1 року і більше. Цей формат вимагає глибокої професійної кваліфікації (лікарі, інженери-будівельники, ІТ-спеціалісти, менеджери проєктів). Він має найменшу "туристичну" складову і найбільше наближений до класичної волонтерської або експертної місії. Довгострокові волонтери потребують повної інтеграції та підтримки з боку приймаючої сторони (житло, юридичний супровід).

Довгострокові місії є критично важливими для інституційного відновлення та передачі знань. Вони можуть допомогти у впровадженні нових

стандартів будівництва, медичного обслуговування чи освіти, а також у створенні сталої адміністративної спроможності на місцях. У контексті України, це можуть бути експерти, які допомагають громадам у написанні грантових заявок, плануванні забудови чи впровадженні сучасних систем управління.

Слід підкреслити, що ці класифікації є взаємозалежними та не виключають одна одну. Наприклад, будівельно-відновлювальний волонтуризм може реалізовуватися як у короткостроковій (розчищення завалів), так і в середньостроковій (ремонт даху) чи довгостроковій (керування проєктом відбудови кварталу) формі.

Для повоєнного відновлення України необхідний комплексний, гібридний підхід, який би гармонійно поєднував усі типи волонтуризму [15]:

1. Гуманітарний та короткостроковий – для швидкої реакції на потреби прифронтових громад та підтримки міжнародної уваги.
2. Будівельно-відновлювальний та середньостроковий як основний "робочий" механізм для фізичної відбудови, оптимізуючи співвідношення внесених коштів і виконаної роботи.
3. Культурно-освітній та довгостроковий – для відновлення соціального капіталу, інтелектуальної спроможності громад та просування України на міжнародній арені.

Соціально-економічна роль волонтуризму виходить далеко за межі простої суми туристичних витрат та вартості неоплачуваної праці. Вона полягає у створенні мультиплікативного ефекту та формуванні інтегративних механізмів у приймаючій системі. У контексті повоєнного відновлення, ця роль набуває стратегічного значення, оскільки впливає як на відновлення фізичного, так і соціального капіталу.

Економічний вплив волонтуризму визначається не лише прямим інвестуванням (оплата туристичних послуг та внески на проєкти), але й трансформацією праці у капітал.

Волонтерська праця (людино-години, інвестовані у відбудову) являє собою екзогенне вливання трудового капіталу, що не відображається у традиційних фіскальних реєстрах. Цей обсяг роботи, оцінений за середньою ринковою ставкою, становить "неоподатковуваний ВВП" для місцевої громади. У постконфліктних зонах, де фінансові ресурси виснажені, цей механізм є критичним для початку відновлювальних циклів.

В умовах, коли комерційні будівельні послуги є фінансово недоступними, волонтуризм забезпечує декомодифікацію базової праці (наприклад, розчищення завалів), перетворюючи її на соціальний ресурс. Це дозволяє спрямувати обмежені грошові кошти на закупівлю матеріальних активів (будматеріалів) замість оплати праці.

Витрати волонтерів на житло, харчування, транспорт та послуги (так звані «локальні трансакції») є прямим інструментом рекапіталізації малого та середнього бізнесу у зоні відновлення. Цей мультиплікативний ефект локалізує фінансові потоки, запобігаючи їхньому відтоку з постраждалих територій. Таким чином, волонтуризм функціонує як каталізатор мікроекономічної ревіталізації.

Соціальний внесок волонтуризму є не менш важливим, особливо з огляду на психологічні та соціальні травми, спричинені війною. Ця роль реалізується через відновлення соціального капіталу та зміцнення громадської резильєнтності.

Присутність іноземних та внутрішніх волонтерів, які працюють пліч-о-пліч із місцевими жителями, сприяє відновленню внутрішньогромадської довіри (що часто руйнується під час конфліктів) та створенню зовнішніх зв'язків. Ці міжкультурні взаємодії руйнують географічну та інформаційну ізоляцію постраждалих громад, підтверджуючи їхню приналежність до глобальної спільноти солідарності.

Участь у спільній праці створює для місцевого населення терапевтичний ефект дії, замінюючи пасивний статус «жертви» на активний статус «будівника». Волонтери слугують соціальним дзеркалом, через яке громада

бачить свою важливість та отримує підтвердження зовнішньої підтримки. Це сприяє психологічній резильєнтності та зменшує рівень посттравматичної соціальної аномії.

Волонтуристи функціонують як неофіційні амбасадори (або "громадянські дипломати") України у своїх країнах. Їхній особистий досвід роботи та культурного занурення стає достовірним, недержавним джерелом інформації, ефективно протидіючи пропаганді та формуючи позитивний міжнародний імідж країни-реципієнта. Цей механізм м'якої сили є безцінним для довгострокової зовнішньої політики.

На інституційному рівні волонтуризм є каталізатором для покращення механізмів управління на місцевому рівні.

Проекти волонтуризму вимагають від місцевих органів влади та громадських організацій швидкості та адаптивності у прийнятті рішень (щодо логістики, проживання, безпеки). Це стимулює створення більш гнучких, інклюзивних та менш бюрократизованих локальних управлінських структур, які здатні оперативно реагувати на зовнішні виклики.

Довгостроковий та середньостроковий волонтуризм, особливо в освітньому та будівельному сегментах, сприяє передачі сучасних знань та технологій (наприклад, енергоефективні технології будівництва, проєктний менеджмент) місцевим фахівцям. Це підвищує загальний рівень людського капіталу громади та закладає основу для подальшої інноваційної модернізації.

1.3. Історичні передумови розвитку волонтерського туризму

Початковий етап становлення волонтерського туризму (прото-волонтуризм) є критично важливим, оскільки саме тут відбулося первинне інституціональне поєднання міжконтинентальної подорожі та неоплачуваної соціально-орієнтованої діяльності. Цей період, що охоплює XVIII – початок XX століття, визначався релігійною домінантою, де мотивація до дії була майже виключно сакральною, а не гедоністичною чи рекреаційною.

У цей час, на тлі епохи Просвітництва та піку колоніальної експансії європейських держав, масового поширення набула місіонерська діяльність як основна форма транскордонної соціальної інтервенції. Місіонери, що представляли переважно протестантські та католицькі ордени (наприклад, Товариство Ісуса, Лондонське місіонерське товариство), здійснювали довготривалі переміщення до Азії, Африки та Океанії. Це були перші задокументовані приклади довгострокового міжконтинентального переміщення, поєднаного з неоплачуваною соціальною працею.

Таблиця 1.3

Етапи розвитку волонтерського туризму

Етап / Період	Домінуюча мотивація	Основна організаційна форма	Основний фокус	Результат
I. Прото-Етап				
(XVIII – поч. XX ст.)	Сакральний альтруїзм (поширення віри)	Місіонерські Ордени	Релігійне просвітництво, будівництво інфраструктури.	Створена первинна логістика; асоціація з колоніальною експансією.
II. Етап Інституціоналізації				
(1914 – 1980-ті рр.)	Громадянська солідарність (Пацифізм, Примирення)	Волонтерські табори (SCI)	Короткострокова відбудова, фізична праця, соціальна інтеграція.	Сформована модель самофінансованої, короткострокової місії – пряма основа волонтуризму.
(1961 – 1980-ті рр.)	Геополітичний розвиток та експертиза	Професійні Корпуси (Peace Corps)	Довгострокова передача знань (Skill Transfer), технічна допомога.	Введено стандарт довгострокового планування та професійної кваліфікації.
III. Етап Комерціалізації та гібридизації				
(1990-ті – 2000-ні рр.)	Егоїстичний Альтруїзм (пошук досвіду)	Посередницькі компанії та неурядові організації	Екологія, освітні програми (сирітські притулки).	Виникнення етичної кризи («туризм заради его») та фінансової непрозорості.
IV. Сучасний Етап				
(2010-ті рр. – дотепер)	Відповідальна реакція на кризи	Великі неурядові організації, міжнародні програми	Будівельно-відновлювальні проекти, стратегічна допомога.	Перехід до професіоналізації, прозорості та визнання як стратегічного інструменту відновлення.

Складено автором за матеріалами: [21]

Сутність феномену полягала в тому, що подорож не була самоціллю, а інструментальним засобом для реалізації вищої, релігійної місії. На відміну від комерційних мандрівників чи дослідників, місіонери прибували з метою культурної та релігійної трансформації приймаючої спільноти.

Місіонерська діяльність є найбільш раннім інституціоналізованим прообразом волонтуризму, що заклав функціональні та логістичні основи подальших світських гуманітарних ініціатив.

Місіонери, часто не маючи світської медичної чи технічної освіти (особливо на ранніх етапах), виконували широкий спектр робіт, які сьогодні класифікуються як будівельно-відновлювальний та культурно-освітній волонтуризм [21]:

- будівництво, зведення шкіл, госпіталів, церков та житла. Це вимагало мобілізації місцевих ресурсів та управління проектами, що були повністю некомерційними;
- викладання грамоти, мов, основ гігієни. Місіонери були піонерами у створенні письмових мов для багатьох місцевих діалектів, що має беззаперечне історико-культурне значення;
- надання примітивної медичної допомоги та профілактика захворювань.

Як зазначалося, мотивація була виключно сакральною та ідеологічною (поширення християнського віровчення, мета спасіння душ). Місіонери сприймалися не як туристи, що шукають нового досвіду, а як агенти сакральної трансформації. Вони прагнули не споживання культури, а її перетворення. Ця суттєва відмінність лежить в основі етичних дискусій щодо сучасного волонтуризму.

Незважаючи на безперечні соціальні здобутки (зокрема, у сфері охорони здоров'я та зниження неграмотності), прото-волонтуризм залишив складну спадщину, що нерозривно пов'язана з колоніальною траєкторією європейських імперій.

Місіонерська мережа створила первинну логістичну та фінансову інфраструктуру, що виявилася критичною для подальших секулярних

гуманітарних організацій. Це включало механізми фінансування через пожертви (прообраз сучасного організаційного внеску волонтериста) та розробку стабільних трансконтинентальних маршрутів. Це був перший приклад масової, організованої некомерційної логістики. Найбільший етичний тягар місіонерства полягає у його функціональній ролі як агента культурного імперіалізму. Місіонери часто діяли як прекурсори колоніальної адміністрації, готуючи ґрунт для політичної та економічної експансії. Таким чином, їхня праця, хоча й була неоплачуваною, була інструментом гегемонії.

Етап Інституціоналізації. Повоєнна солідарність та створення волонтерських Корпусів (1914 – 1980-ті рр.). Цей історичний період був визначений двома світовими війнами та геополітичною напругою Холодної війни. Ці події вимагали нових, нерелігійних механізмів міжнародної взаємодії, що призвело до переходу мотивації від сакральної місії до громадянської солідарності та Ключовим каталізатором стало бажання відновити зруйновану Європу та, що найважливіше, відновити довіру між народами після Першої світової війни [15].

Ключовим моментом, що поклав початок цій епосі, стало заснування П'єром Сереззолем у 1920 році організації Міжнародна громадянська служба (SCI). Сереззол, швейцарський інженер та переконаний пацифіст, організував перші волонтерські табори для відбудови села Верней поблизу Вердена, яке було вщент зруйноване.

Основною ідеєю, що замінила релігійний догмат, став пацифізм та примирення. Метою було не просто фізичне відновлення руїн, а відновлення соціального капіталу через спільну працю колишніх ворогів. У таборах працювали разом німці, французи та британці, що слугувало потужним актом громадянської солідарності та демонстрацією того, що молодь може обирати співпрацю, а не конфлікт. Ця соціальна реінтеграція була важливішою за економічний результат.

Табори SCI стали прямою структурною моделлю сучасного волонтуризму. Місії тривали від кількох тижнів до двох місяців, що робило їх

доступними для студентів та молодих робітників під час відпусток. Учасники самі покривали витрати на проїзд та частково на харчування. Це створило прецедент, де індивідуальний фінансовий внесок був не лише платою за подорож, але й актом громадянської пожертви. Робота була переважно фізично інтенсивною (прибирання завалів, будівництво доріг), але не вимагала високої професійної кваліфікації, що заклало ідею доступності соціальної дії для широких мас і диференціювало цю діяльність від професійного будівництва.

Таким чином, волонтерські табори SCI перетворили подорож на інструмент соціальної терапії та стали першим успішним прикладом короткострокової, самофінансованої, секулярної волонтерської місії.

Після Другої світової війни та початку біполярного протистояння між США та СРСР, гуманітарна діяльність набула геополітичного та стратегічного значення.

Створення Корпусу миру (Peace Corps, 1961). Заснований президентом США Джоном Ф. Кеннеді, Корпус миру був відповіддю Заходу на виклики деколонізації та посилення впливу СРСР у країнах, що розвиваються. Його місія була стратегічною та довгостроковою.

Метою було не лише надання технічної допомоги (будівництво, освіта), а й просування американських цінностей (демократії, вільного ринку) як протипаги комуністичній ідеології. Це було інструментом «м'якої сили».

Місії тривали, як правило, два роки. Цей часовий горизонт вимагав глибокої інтеграції та був націлений на сталий, довготривалий результат.

Волонтери Корпусу миру були висококваліфікованими фахівцями (інженери, лікарі, вчителі). Їхні витрати (проїзд, проживання, страхування) повністю покривалися урядом США, що виключало елемент самофінансування і, відповідно, туристичну складову. Це було класичне, професійне волонтерство, а не волонтуризму [21].

Корпус миру ввів у практику ідею передачі знань. Волонтери працювали над нарощуванням потенціалу місцевих установ, а не просто виконували разові роботи. Ця модель стала еталоном для довгострокового розвитку.

Етап інституціоналізації завершився чітким дуалізмом у міжнародній волонтерській діяльності:

- короткострокове, самофінансоване волонтерство з фокусом на солідарності та фізичній праці – структурна основа волонтуризму (SCI);
- довгострокове, фінансоване волонтерство з фокусом на експертизі та розвитку – основа професійних місій (Peace Corps).

Цей поділ створив організаційні рамки, в яких пізніше, з появою комерційного туристичного ринку, короткострокова модель SCI була комерціалізована та об'єднана з елементом дозвілля, що і призвело до появи сучасного волонтерського туризму у 1990-х роках.

Етап комерціалізації та гібридизації. Формування ринкової ніші волонтуризму (1990-ті – 2000-ні рр.). Цей період є переломним, оскільки саме тут відбулася комерціалізація альтруїстичної мотивації та формування гібридного продукту, який об'єднав логістичні моделі волонтерських таборів (SCI) із розгалуженою інфраструктурою глобального туризму. Зі зростанням глобалізації, падінням бар'єрів для міжконтинентальних подорожей та появою недорогих авіаперевезень, виникла економічна можливість "пакувати" соціальну дію як комерційний туристичний продукт [21].

У 1990-х роках ринок масового туризму в індустріально розвинених країнах досяг значного насичення. Це спричинило запит на альтернативні туристичні ніші, що пропонували більше, ніж просто відпочинок. Споживачі, особливо представники середнього та вищого класу, почали шукати певний трансформаційний досвід, який би надавав їхнім подорожам особистого сенсу та соціальної значущості.

Термін «волонтуризм» став загальноживаним завдяки активному маркетингу з боку туристичних операторів та посередницьких некомерційних організацій. Вони ідентифікували нову, платоспроможну цільову аудиторію – переважно заможних жителів Заходу – готову платити значні кошти за можливість поєднати екзотичну подорож із відчутним етичним компонентом [19].

Економічна модель – комерціалізація праці: Ключова інновація полягала у створенні посередницької економічної моделі. Замість того, щоб шукати фінансування через гранти чи державні програми, оператори почали отримувати прибуток від організаційних внесків волонтерів. Ці внески покривали не лише прямі витрати на проживання, харчування та логістику волонтера, але й значну адміністративну націнку, яка йшла на прибуток або утримання апарату посередницької організації. Це перетворило волонтерську діяльність на комерційний товар, інтегруючи її в глобальний ринок подорожей. Це стало першим джерелом значних етичних дискусій щодо прозорості та розподілу фінансових потоків [19].

У цей період домінували проекти, що мали високу візуальну та емоційну привабливість для волонтерів, але часто мінімальну ефективність для приймаючих громад. Це призвело до кризи легітимності волонтуризму.

Найпопулярнішими були екологічні програми (збереження дикої природи, робота з тваринами в Африці чи Латинській Америці) та освітні/соціальні програми (викладання англійської мови, догляд за дітьми в дитячих будинках). Ці проекти були привабливі через свою романтичність та уявну простоту виконання.

Дослідники різко критикували феномен *ego tourism* – волонтерство, мотивоване особистими амбіціями, а не користю для спільнот [21]:

- поїздки на 1–2 тижні часто не давали стійких результатів і створювали додаткове навантаження на місцевих працівників.
- “сирітський туризм” спричиняв емоційну нестабільність дітей через часту зміну волонтерів; іноді навіть стимулював створення фіктивних притулків.
- значні внески волонтерів не відповідали реальному обсягу допомоги громадам.

Сучасна еволюція волонтуризму є прямою реакцією на етичну кризу 2000-х років. Вона характеризується саморегуляцією, акцентом на кваліфікації

та переходом до стратегічної ролі у реагуванні на глобальні виклики та конфлікти.

Глобальні катастрофи останніх десятиліть – цунамі в Південно-Східній Азії в 2004 році, землетрус на Гаїті в 2010 році та, особливо, військові конфлікти (включаючи повномасштабну агресію в Україні) – остаточно змістили акцент волонтуризму [19].

Це призвело до домінування будівельно-відновлювального волонтуризму. Ця мета є найбільш оцінюваною та відчутною (відбудова житла, ремонт інфраструктури, розчищення завалів). Її перевага полягає в тому, що вона мінімізує етичні ризики неефективності, оскільки результат праці є фізично вимірюваним (наприклад, кількість відновлених квадратних метрів).

Посилилася роль великих міжнародних фондів. Вони впровадили стандартизовані, безпечні та інклюзивні моделі, що забезпечують ефективну ротацию короткострокових команд та використання їхньої праці у довгострокових проєктах.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз розвитку волонтерського туризму в світі

У сучасному глобалізованому світі волонтерський туризм набув вагомого значення як інноваційна форма туристичної діяльності, що поєднує рекреаційно-пізнавальні цілі з елементами соціальної відповідальності, сталого розвитку та культурного обміну. Його зростання тісно пов'язане з поширенням концепції відповідального туризму, що орієнтує туристів на етичну взаємодію з місцевими громадами, збереження навколишнього середовища та сприяння розвитку регіонів, які приймають волонтерів.

Волонтерський туризм останніми десятиліттями набув значної ваги як форма соціально-екологічно відповідального туризму, поєднуючи потребу в розвитку приймаючих громад з бажанням подорожуючих бути корисними. Інституційні моделі розвитку цього явища варіюються залежно від регіональних, культурних, економічних та правових особливостей.

Дослідження світового розвитку волонтерського туризму потребує урахування кількох підходів – інституційного, регіонального та соціоекономічного. Інституційний підхід дозволяє оцінити роль міжнародних і національних організацій, які формують правила, стандарти та принципи функціонування волонтерського туризму. Регіональний підхід, у свою чергу, дає змогу виявити відмінності між моделями його розвитку у різних частинах світу. Соціоекономічний аналіз сприяє визначенню впливу волонтерських поїздок на місцеві громади, економіку та соціальний капітал [19].

Світовий досвід волонтерського туризму формувався в умовах багаторівневої взаємодії між громадськими організаціями, урядами, приватними агентствами та міжнародними інституціями, що створили комплексну екосистему для розвитку цього виду туризму.

Світова практика демонструє наявність кількох ключових моделей організації волонтерського туризму: державної, неурядової (громадської), корпоративної та змішаної.

Державна модель характерна для країн, де уряд активно залучає молодь та громадян до міжнародних волонтерських програм. Так, у Японії та Південній Кореї діють урядові програми, спрямовані на підтримку молодіжних ініціатив з охорони довкілля, культурного обміну та гуманітарної допомоги. Вони координуються через національні агентства, що гарантують якість, безпеку та етичність таких подорожей.

Неурядова модель є найбільш поширеною у світі. Вона ґрунтується на діяльності міжнародних волонтерських організацій, таких як: Volunteer Service Abroad, Voluntary Service Overseas, Peace Corps, WWOOF (World Wide Opportunities on Organic Farms), які формують мережі співпраці між волонтерами і громадами, забезпечують логістику, підготовку та культурну адаптацію учасників. Саме завдяки таким структурам волонтерський туризм набуває сталого характеру та високої соціальної результативності [23].

Корпоративна модель розвивається у межах програм корпоративної соціальної відповідальності. Компанії, особливо у сфері ІТ, енергетики та фінансів, організовують короткострокові волонтерські тури для своїх працівників у країни, що розвиваються. Ці програми поєднують підвищення корпоративної культури, мотивацію персоналу та іміджеві вигоди із реальною допомогою місцевим громадам.

Водночас у світі дедалі більше поширюється змішана модель, яка об'єднує державні ініціативи, громадські організації та бізнес-структури. Прикладом є програми Європейського корпусу солідарності, що фінансуються ЄС і реалізуються через партнерства між урядами, національними урядовими організаціями (НУО) та навчальними закладами.

Таке інституційне розмаїття забезпечує гнучкість і сталість волонтерського туризму, сприяючи його адаптації до потреб різних країн та регіонів.

В таблиці 2.1 наведено основні моделі волонтерського туризму у світовій практиці.

Таблиця 2.1

Моделі волонтерського туризму у світовій практиці

Модель	Основні характеристики	Переваги	Виклики
Модель через NGO / соціальні ініціативи	Проекти, які ініційовані та реалізовані неурядовими організаціями. Наприклад, Global Brigades, які працюють у Центральній та Південній Америці, Західній Африці.	високий рівень залучення громад; можливість гнучкості, орієнтації на соціальні та екологічні потреби; чіткий контакт з місцевими громадами.	залежність від фінансування; короткочасні проекти, що не забезпечують сталості; інколи – невідповідність між очікуваннями волонтерів і реальними ресурсами.
Інституціоналізовані освітні / мовні обміни з компонентом волонтерства	Студентські програми, інтернатури, поєднання навчання з волонтерською практикою. Наприклад, програми молодих студентів із Південної Кореї, які поєднують мовне навчання та волонтерське стажування у Торонто.	формування компетентностей; міжнародний обмін, культурне збагачення; можливість побудувати кар'єру; стабільні рамки і структура.	ризик комерціалізації; очікування з боку студентів можуть бути завищені; невідповідність між обіцянками і реальністю – мовна практика може бути поверхневою.
Моделі через державну / регіональну політику і стандарти	Політика включення волонтерських програм у національні стратегії сталого розвитку, виділення грантів, регламентів. Наприклад, рекомендації в регіоні АТР (АРЕС) щодо «best practices» у волонтерському туризмі.	створення правових рамок, що захищають як волонтерів, так і громади; стабільне фінансування; можливість масштабування програм.	бюрократизація; можливість зловживань; ризик, що громади стають залежними від державної підтримки; затримки через політичні зміни.
Партнерські моделі NGO + громади + приватний сектор	Моделі, в яких велика роль відведена співпраці між локальними громадами, благодійними організаціями та туристичним бізнесом. Наприклад, партнерства у проектах з охорони здоров'я, водоочистки та розвитку економіки в рамках модельної діяльності Global Brigades.	охоплення місцевих потреб; більш релевантні рішення; підвищення довіри громади; можливість залучення місцевого бізнесу.	складність координації; конфлікт інтересів між бізнесом і соціальними цілями; ризик втрати автентичності проекту; невелика прозорість у деяких випадках.

Складено автором за матеріалами: [22; 23]

Аналіз регіональних моделей показує, що кожен континент сформував власні підходи до організації волонтерських подорожей, залежно від соціокультурних, економічних та екологічних умов.

Таблиця 2.2

Регіональні практики розвитку волонтерського туризму у світі

Регіон / країна	Типові програми та ініціативи	Основні організатори	Особливості та результати
Європейський Союз (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди)	Програми EU Aid Volunteers, European Solidarity Corps, волонтерські еко-та освітні проекти	Європейська комісія, Erasmus+, місцеві НУО, муніципалітети	Високий рівень інституційної підтримки; поєднання волонтерства з мобільністю молоді; розвиток міжкультурної компетентності
США та Канада	Ініціативи Peace Corps, Global Volunteers, Volunteer Canada	Федеральні агентства, університети, благодійні фонди	Системна підготовка волонтерів; проекти в освіті, медицині, охороні довкілля; акцент на професійному досвіді
Азія (Японія, Південна Корея, Таїланд, Індія)	Програми волонтерства у сфері сталого туризму, соціальної допомоги, культурного обміну	Азійські фонди, міжнародні агенції розвитку, освітні установи	Розвиток локальних спільнот, підтримка екоініціатив; популярність короткострокового волонтуризму
Африка (Кенія, Танзанія, ПАР, Гана)	Освітні, медичні, екологічні проекти; «community-based tourism»	Міжнародні волонтерські організації (VSO, Projects Abroad), місцеві громади	Волонтерство як інструмент боротьби з бідністю; виклики безпеки та етичності; поєднання волонтерства з пригодницьким туризмом
Латинська Америка (Перу, Коста-Рика, Бразилія)	Екологічні табори, реставрація історичних пам'яток, допомога громадам Амазонії	Місцеві НУО, туристичні оператори, університети	Розвиток екоосвітнього туризму; залучення студентів; сприяння сталому розвитку регіонів
Австралія та Океанія	Програми Australian Volunteers Program, еко-та освітні ініціативи на островах Тихого океану	Уряд Австралії, університети, волонтерські агентства	Акцент на екологічних та культурних проектах; підтримка малих острівних держав; розвинена система контролю якості волонтерства

Складено автором матеріалами: [22; 23]

З метою глибшого розуміння світових тенденцій доцільно проаналізувати регіональні моделі волонтерського туризму, що демонструють різні інституційні підходи та рівень залучення державних, приватних і громадських акторів (Табл. 2.2).

У Північній Америці волонтерський туризм має давню традицію, пов'язану з місіонерськими рухами, освітніми програмами та ініціативами громадського розвитку. США є світовим лідером у створенні платформ для волонтерів, таких як GoAbroad, Projects Abroad, Volunteer HQ, які пропонують різні формати – від короткострокових проектів до багатомісячних програм стажування. У Канаді волонтерський туризм активно підтримується державними програмами сталого розвитку та мультикультурної освіти.

У Європі волонтерський туризм інтегрований у систему молодіжної політики Європейського Союзу. Проекти European Voluntary Service, European Solidarity Corps та інші ініціативи сприяють мобільності молоді, розвитку міжкультурного діалогу та соціальної інтеграції. Особливу роль у цьому процесі відіграє співпраця університетів, місцевих громад і НУО. Наприклад, у Німеччині та Нідерландах значна увага приділяється екологічним проектам і соціальній роботі з вразливими групами населення [22].

На відміну від цього, у країнах Азії (зокрема, в Індії, Непалі, Індонезії, Таїланді) волонтерський туризм часто поєднується з духовними практиками, екоагротуризмом і проектами розвитку місцевої інфраструктури. Азійська модель вирізняється низьким рівнем бюрократизації та високою соціальною орієнтованістю. Волонтери нерідко працюють у школах, притулках для тварин, на органічних фермах, у громадах, що постраждали від стихійних лих.

У Африці волонтерський туризм виконує важливу гуманітарну функцію. Основна увага приділяється боротьбі з наслідками бідності, браку медичних послуг і освіти. Програми у Кенії, Танзанії, ПАР і Гані здебільшого спрямовані на допомогу дітям, будівництво шкіл, екологічне відновлення територій. Африка приваблює туристів-волонтерів своєю автентичною культурою,

унікальною природою і можливістю зробити реальний внесок у розвиток громад.

В Австралії та Океанії волонтерський туризм розвивається переважно в контексті природоохоронних і культурно-етнічних проєктів. Значну частину становлять екологічні ініціативи на захист біорізноманіття, збереження морських екосистем і традиційного способу життя корінних народів.

Таким чином, у кожному регіоні світу волонтерський туризм має свої особливості, проте їх об'єднує спільна мета – створення позитивного соціального ефекту через подорожі. Як видно з таблиці 2.2, попри суттєві відмінності в організаційних формах та рівні інституційної підтримки, ключовими тенденціями залишаються інтеграція волонтерства в політику сталого розвитку, міжнародна співпраця та професіоналізація діяльності.

Порівнюючи регіональні моделі, можна виокремити кілька тенденцій. У країнах із високим рівнем інституційного розвитку домінують державні та корпоративні програми, тоді як у країнах, що розвиваються, переважають громадські та волонтерські ініціативи. Водночас спільною рисою залишається прагнення до міжнародної кооперації, прозорості фінансування та підвищення етичних стандартів.

Особливої уваги заслуговує тенденція до цифровізації волонтерського туризму. У період після пандемії COVID-19 активізувався розвиток платформ дистанційного волонтерства, що поєднують цифрові технології та соціальні місії. Це дозволяє розширити доступ до участі в програмах навіть без фізичного переміщення. Сучасні інституційні моделі еволюціонують у напрямі поєднання гуманістичних цінностей з інноваційними підходами управління та сталого розвитку.

На основі аналізу даних дослідницьких компаній, річний обсяг ринку волонтерського туризму у світі оцінюється в діапазоні від 850 мільйонів до 2 мільярдів доларів США станом на 2023–2024 роки.

Варто зазначити, що оцінки відрізняються залежно від методології досліджень та того, чи включають вони лише чистий волонтуризм, чи ширшу

категорію «SAVE Tourism» (Scientific, Academic, Volunteer, Educational Tourism).

Згідно таблиці 2.3 оцінка світового ринку волонтуризму коливається в межах 850–900 мільйонів доларів США (за 2023-2024 рр.) – це прямі доходи від організаційних внесків волонтуристів. Вища оцінка 2.03 мільярда доларів США, включає додаткові витрати волонтуристів (переліт, розміщення за межами програм) або ширші категорії тематичного туризму. Ринок демонструє стабільний середньорічний темп зростання на рівні близько 5.8% – 6.2% протягом наступного десятиліття, що свідчить про його відновлення після пандемії та зростання попиту на подорожі з метою [28].

Таблиця 2.3

Обсяг світового ринку волонтуризму

Джерело	Оцінка вартості ринку (2023–2024)	Прогнозована вартість (2030–2033)	Середньорічний темп зростання (прогноз)
Grand View Research (2024)	894.7 мільйонів USD (за 2024 рік)	1.273 мільярда USD (до 2030 року)	6.1% (2024–2030)
Global Growth Insights (2025)	903 мільйони USD (за 2024 рік)	1.55 мільярда USD (до 2033 року)	6.21% (2025–2033)
HTFMI Analysts (2024)	2.03 мільярда USD (за 2023 рік)	3.2 мільярда USD (до 2031 року)	5.8% (2023–2031)

Складено автором за матеріалами: [28]

Найбільшу частку ринку складають мандрівники віком 18–34 роки (близько 41% ринку), хоча зростає і частка старшої вікової групи (50+).

За даними 2023 року, найбільшу частку доходу на ринку волонтуризму займає Азіатсько-Тихоокеанський регіон (близько 37%).

За типами проєктів сегмент розвитку громад є домінуючим, займаючи близько 36% ринку.

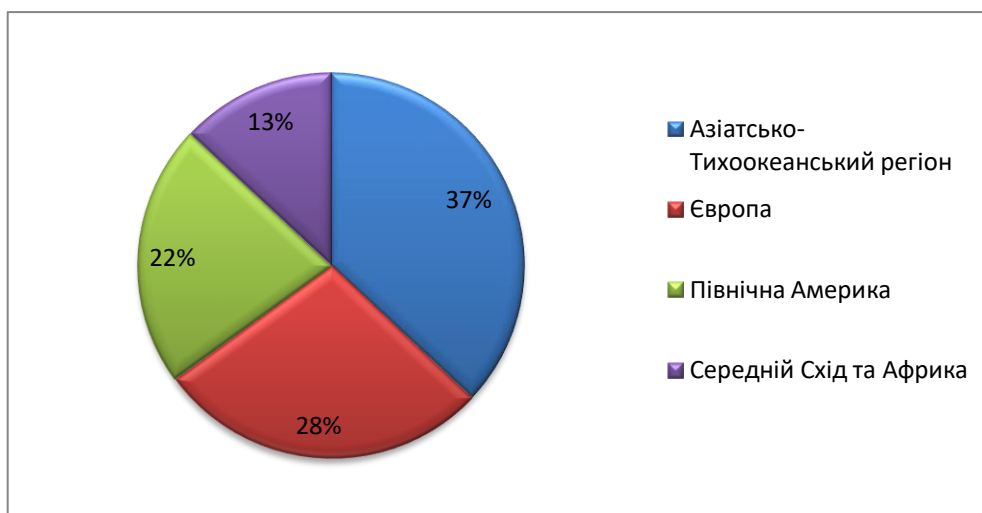

Рис.2.1. Частка ринку волонтуризму за регіонами світу [28]

Деякі дослідження розглядають ширшу категорію SAVE Tourism, тоді загальний ринок оцінюється значно вище – від 2.9 мільярда доларів США (2023 р.) до 82.8 мільярда доларів США (2024 р.) [28].

Світовий досвід розвитку волонтерського туризму демонструє різноманітність організаційних форм, моделей управління та регіональних практик. Незважаючи на відмінності, їх об'єднує спільна ідея – сприяти гармонійному співіснуванню людини, суспільства і природи. Волонтерський туризм є не лише соціально корисною діяльністю, а й інструментом формування глобальної громадянської свідомості, зміцнення міжнародних зв'язків і реалізації принципів сталого розвитку.

Для України важливими є адаптація моделей, які працюють з NGO, освітніми організаціями, та державою, щоб волонтерський туризм міг стати реальним інструментом соціального і регіонального розвитку після завершення військового конфлікту.

2.2. Сучасний стан розвитку волонтерського туризму в Україні

Формування волонтерського туризму в Україні має глибокі соціальні корені, що безпосередньо пов'язані з еволюцією громадянського суспільства, розвитком соціальної активності населення та зростанням ролі людського

капіталу у сфері допомоги, відновлення й взаємодопомоги. Волонтерство як соціальне явище стало потужним елементом самоорганізації українського суспільства, особливо після 2014 року, коли події Революції Гідності та початок війни на сході країни активізували горизонтальні зв'язки між громадянами [6, с. 45].

Починаючи з 2022 року, після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, волонтерська діяльність набула безпрецедентних масштабів і стала частиною повсякденної соціальної реальності. Волонтерський рух охопив практично всі верстви населення – від студентів і викладачів до представників бізнесу, діаспори та місцевих громад. Цей процес стимулював появу нової форми соціального туризму – волонтерського туризму, який поєднує відвідування певних територій з метою допомоги, відновлення, гуманітарної підтримки та культурного обміну [12, с. 71].

Соціальними передумовами розвитку волонтерського туризму є також зростання рівня громадянської свідомості та патріотизму, які посилюються в умовах війни. За даними досліджень соціологічної групи «Рейтинг» (2023), понад 70% українців хоча б один раз брали участь у волонтерській діяльності. Це свідчить про високий рівень соціальної солідарності та готовності громадян долучатися до спільних ініціатив [50]. Нині до найвідоміших українських благодійних ініціатив належать «United24», Благодійний фонд Сергія Притули та фонд «Повернись живим», які демонструють ефективну комунікацію з громадськістю та високий рівень прозорості. Саме така атмосфера колективної відповідальності створює сприятливе середовище для розвитку волонтерського туризму як феномену соціальної активності.

Крім того, соціальні чинники включають зміни у сприйнятті подорожей і дозвілля. Для значної частини українців поїздки перестали бути лише розвагою – вони стали способом взаємодії з громадами, інструментом підтримки постраждалих регіонів, можливістю долучитися до відновлення культурних пам'яток або допомоги переселенцям. Так, волонтерські ініціативи в Карпатах, на Київщині, Чернігівщині чи Херсонщині часто поєднують елементи

екологічного, етнографічного й відновлювального туризму, створюючи модель «туризму з метою допомоги» [16, с. 54].

Важливим соціальним фактором виступає роль освіти та академічного середовища. Багато закладів вищої освіти впроваджують волонтерські програми, практики або соціальні стажування, що передбачають поїздки студентів до регіонів, де потрібна допомога. Така діяльність сприяє формуванню цінностей активного громадянства та залученості до відбудови країни.

Таким чином, соціальні передумови формування волонтерського туризму в Україні ґрунтуються на піднесенні громадянської активності, патріотизму, зростанні ролі освіти, колективної взаємодопомоги та соціальної відповідальності, що є фундаментом для сталого розвитку цього напрямку туризму.

Економічні фактори становлять одну з ключових основ розвитку волонтерського туризму. З одного боку, війна спричинила масштабні економічні втрати, зниження рівня доходів населення та зруйнування туристичної інфраструктури. З іншого боку, саме ці виклики створили простір для нових форм соціально орієнтованої економічної активності, зокрема у сфері волонтерського туризму [7, с. 89].

Волонтерський туризм функціонує на межі між некомерційною діяльністю та соціальним підприємництвом. Він сприяє активізації локальних економік, особливо в тих регіонах, які зазнали руйнувань або економічного спаду. Приїзд волонтерів у такі громади стимулює місцевий бізнес – транспорт, харчування, проживання, локальні виробництва. Це своєрідна форма «економіки участі», коли кожен внесок має соціальну і фінансову цінність [10, с. 103].

За даними Програми розвитку ООН (2024 р.), майже 40% українських громад використовують волонтерські ініціативи як інструмент місцевого економічного розвитку. Відновлення шкіл, лікарень, культурних центрів чи туристичних об'єктів за участі волонтерів стимулює внутрішній попит і

підвищує привабливість територій для майбутніх туристів. Таким чином, волонтерський туризм виконує мультиплікативну економічну функцію: поєднує підтримку соціальних проектів із пожвавленням локальних економічних процесів.

Особливе значення має підтримка волонтерських ініціатив з боку бізнесу. Корпоративне волонтерство, що активно розвивається в Україні після 2022 року, створює умови для синергії економічного й соціального ефекту. Туристичні компанії, транспортні оператори та готельний бізнес дедалі частіше долучаються до програм безоплатного перевезення волонтерів, надання пільгових умов проживання чи фінансування гуманітарних поїздок [19, с. 62].

Також волонтерський туризм сприяє розвитку соціального підприємництва. З'являються стартапи, які поєднують подорожі з волонтерською діяльністю – наприклад, «відбудовчі тури» у зруйновані громади або програми відновлення культурної спадщини. Такі ініціативи, з одного боку, створюють робочі місця, а з іншого – стимулюють туристичний потік, орієнтований не на споживання, а на взаємодію.

Отже, економічні передумови формування волонтерського туризму в Україні полягають у поєднанні чинників економічної нестабільності, соціальної активності, корпоративної відповідальності та розвитку нових форм соціально орієнтованої економіки. Цей вид туризму виступає не лише реакцією на кризу, але й засобом її подолання через активізацію ресурсів місцевих громад.

Війна є визначальним контекстом, у якому сформувався сучасний український волонтерський туризм. Саме військові події стали головним каталізатором його виникнення, поширення та інституціоналізації. Повномасштабна агресія російської федерації у 2022 році змінила соціально-економічний простір країни, викликавши безпрецедентну мобілізацію громадянських ініціатив [13, с. 112].

З перших місяців війни тисячі людей почали подорожувати з метою допомоги: доставлення гуманітарних вантажів, евакуації населення, волонтерства у прифронтових зонах, участі у відновленні пошкодженої

інфраструктури. Ці поїздки стали основою волонтерського туризму як явища – коли переміщення по території країни поєднується з виконанням гуманітарної або соціальної місії.

Військові фактори формують специфічну мотиваційну базу волонтерського туризму. Для більшості учасників головним мотивом є не рекреація, а прагнення підтримати армію, допомогти постраждалим громадам, сприяти відбудові чи донести правду про Україну за кордон. Таким чином, туризм у його класичному розумінні перетворюється на форму громадянської участі у війні [17, с. 79].

Важливою складовою військових передумов є діяльність ветеранських спільнот, які після демобілізації ініціюють туристично-волонтерські проекти: походи для реабілітації, подорожі з метою популяризації військово-патріотичного виховання, культурні експедиції тощо. Такі ініціативи мають терапевтичний ефект, сприяють соціальній адаптації ветеранів і водночас стимулюють розвиток нових туристичних маршрутів, орієнтованих на національну пам'ять [21, с. 37].

Не менш важливою військовою передумовою є зміна просторової географії туризму. Через бойові дії багато традиційних туристичних регіонів стали недоступними, натомість нові території – наприклад, Київщина, Чернігівщина, Сумщина – перетворилися на місця волонтерських поїздок, відбудови та меморіального туризму. Таким чином, війна переорієнтувала туристичні потоки, створивши умови для появи унікальних «туристичних ландшафтів відновлення».

Отже, військові фактори виступають одночасно викликом і рушієм розвитку волонтерського туризму. Вони спричинили нову форму мобільності, в основі якої – не споживання ресурсів, а їхнє відновлення, допомога і підтримка.

Комплексний аналіз соціальних, економічних і військових факторів дозволяє зробити висновок, що волонтерський туризм в Україні сформувався як відповідь суспільства на багатовимірну кризу, спричинену війною. Соціальні фактори забезпечили готовність населення до колективної дії, економічні –

створили умови для розвитку соціально орієнтованих моделей взаємодії, військові – надали змістовне наповнення цим процесам, перетворивши туризм на інструмент підтримки і відновлення.

У результаті цих процесів сформувалася нова туристична парадигма – туризм відповідальності, у якому головна мета подорожі полягає не у відпочинку, а у внеску в добробут інших. Україна, переживаючи війну, фактично створила модель волонтерського туризму, що поєднує елементи гуманітарної допомоги, соціальної мобільності, культурного обміну й економічної підтримки місцевих громад [14, с. 94].

Синергія трьох факторних груп – соціальної, економічної та військової – сприяла інституціоналізації цього напрямку. Волонтерський туризм поступово перетворюється на організовану форму соціальної активності, яка має власні маршрути, інфраструктуру, організаційні структури (фонди, платформи, ініціативи). У довгостроковій перспективі це може стати важливою складовою післявоєнної відбудови та іміджу України як країни взаємодопомоги, єдності й відповідальності.

Отже, волонтерський туризм – це не лише реакція на кризу, а й передумова для сталого розвитку. Завдяки поєднанню соціальних, економічних і військових факторів він має потенціал стати новою формою гуманітарної дипломатії, що поєднує волонтерство, туризм і громадянську активність у єдину систему цінностей сучасного українського суспільства.

Станом на 2022–2025 рр. волонтерський туризм в Україні перебуває на етапі від ситуативних, хаотичних ініціатив до впорядкованих платформ, програм і мереж, що забезпечують постійну мобільність волонтерів і системну взаємодію з локальними громадами. Цей процес має як кількісні, так і якісні виміри: зростання числа залучених людей і проєктів супроводжується нарощуванням інституційної бази (реєстри, платформи, національні ініціативи) та появою економічних механізмів підтримки (корпоративне волонтерство, соціальні стартапи) .

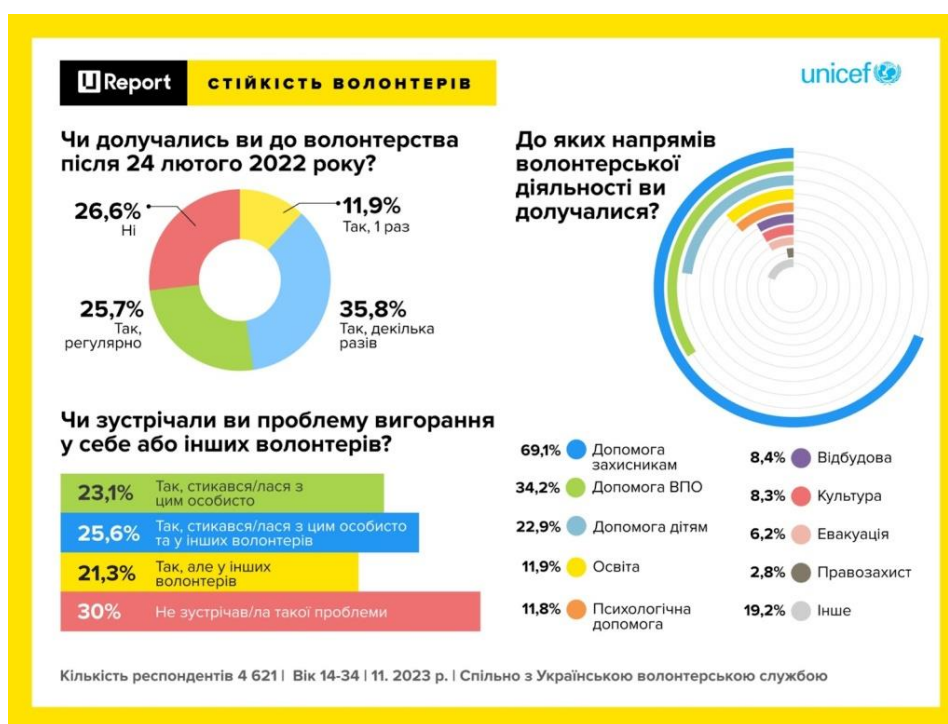

Рис. 2.2. Залучення та динаміка волонтерської активності за результатами дослідження «Стійкість волонтерів» Української волонтерської служби та U-Report, 2023 р. [47]

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. масштаби добровільної участі різко зросли: за даними низки досліджень, близько 70–75 % українців на певному етапі долучалися до волонтерських ініціатив у перші два роки війни, що підтверджує масовість явища й закладає демографічну базу для волонтерського туризму (Рис.2.2). Одночасно державні й громадські платформи фіксують сотні тисяч осіб, зареєстрованих як зацікавлені в волонтерських можливостях, а також тисячі окремих оголошень і проєктів, які активно координуються через онлайн-ресурси. Це означає, що потенціал людських ресурсів для формування регулярних волонтерських поїздок є значним і вже має офіційну інфраструктуру для конвертації готовності в організовані поїздки [47].

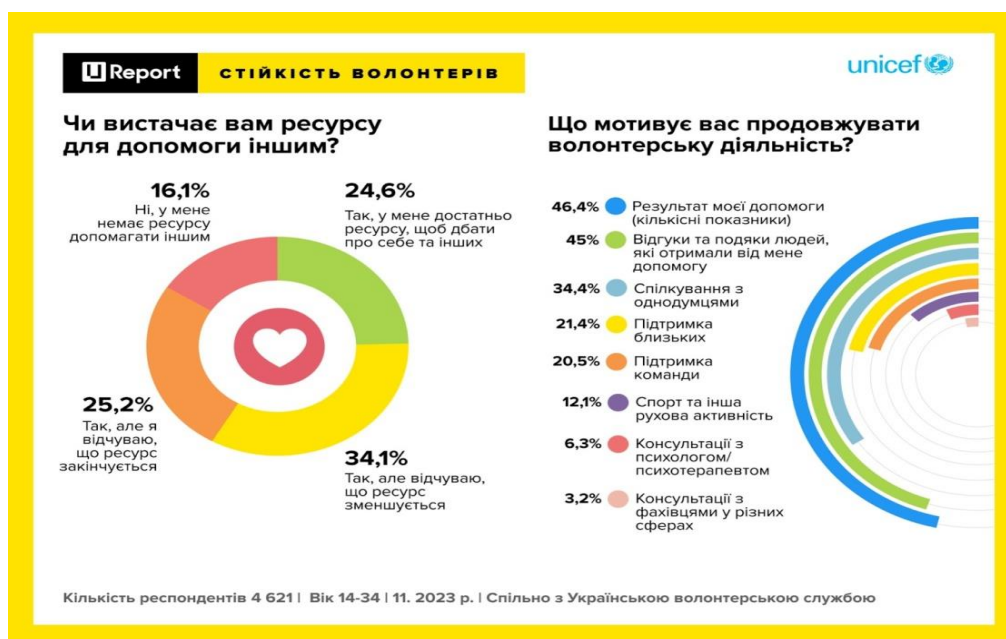

Рис. 2.3. Залучення та динаміка волонтерської активності за результатами дослідження «Стійкість волонтерів» Української волонтерської служби та U-Report, 2023 р.[47]

Урядові та міжвідомчі ініціативи створили національні платформи й реєстри волонтерських можливостей; прикладом є Національна волонтерська платформа, яка станом на кінець 2023 року репрезентувала понад 2 060 волонтерських можливостей і декілька десятків тисяч зареєстрованих користувачів/волонтерів (платформні дані показують сотні тисяч охоплених осіб у рамках промоції). Наявність таких агрегаторів дає можливість систематизувати поїздки, прогнозувати потреби громад і формувати регулярні «волонтерські тури», що поєднують логістику, проживання та завдання на місці [46].

Таблиця 2.4

Динаміка реєстрації волонтерів в Україні (2020–2025 рр.)

Рік	Кількість зареєстрованих волонтерів, тис. осіб	Темп приросту, %
2020	120	-
2021	135	12.5
2022	280	107.4
2023	410	46.4
2024	520	26.8
2025	600	15.4

Джерело: [47; 48]

Через бойові дії та зміну доступності традиційних туристичних регіонів простір внутрішнього туризму істотно трансформувався: у фокусі волонтерських поїздок опинилися периферійні, постраждалі або частково визволені території – Київська, Чернігівська, Сумська, Херсонська та частини Запорізької і Донецької областей. Ці регіони стали «локомотивами» волонтерського туризму, оскільки поєднують високу потребу в людських ресурсах для відновлення з наявністю культурних/соціальних об'єктів, яким волонтери можуть надати прямий внесок (відбудова садків, музеїв, допомога ВПО тощо). Державні та аналітичні звіти ДАРТ і регіональних органів фіксують, що вже у 2023–2024 рр. частина податкових надходжень від туристичної діяльності в регіонах почала відновлюватися завдяки внутрішнім поїздкам та ініціативам з реконструкції, у яких беруть участь волонтери [55].

Дослідження показують, що учасниками волонтерського туризму стають кілька основних груп: (1) локальні волонтери й активісти; (2) урбанізовані «волонтери-одноденки» (волонтерські поїздки на вихідні); (3) корпоративні/організовані групи (компанії, ВНЗ); (4) міжнародні волонтери й представники діаспори. Мотиваційно ці групи різняться: від патріотичної та емпатичної мотивації до професійної чи реабілітаційної (ветеранські програми реабілітації через волонтерські походи). Така типологія допомагає розробляти диференційовані туристичні продукти (короткострокові відрядження, довготривалі волонтерські стажування, відбудовчі експедиції) [47].

Таблиця 2.5

Кількість активних можливостей для волонтерів на національних онлайн-платформах (2021–2025 рр.)

Рік	Кількість волонтерських можливостей	Основні напрями діяльності
2021	1 200	Освітні, екологічні ініціативи
2022	3 500	Гуманітарна допомога, евакуація, підтримка ВПО
2023	4 800	Відбудова, допомога військовим, психологічна підтримка
2024	5 600	Ветеранські ініціативи, міжнародні проекти
2025	6 200	Розвиток громад, туризм, культурні події

Джерело: [47; 48]

Кількісні підрахунки, зібрані в аналітичних доповідях і регіональних звітах, демонструють мультиплікативний ефект волонтерських поїздок: кожна організована ініціатива створює безпосередній попит на послуги (харчування, транспорт, проживання), а також стимулює місцеві мікробізнеси (ремісничі майстерні, невеликі фермерські господарства).

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

ДАРТ

ВІД ТУРГАЛУЗІ ПО ОБЛАСТЯХ ЗА РІК (2021-2024 рр.)

ПОДАТКИ, млн грн:	2021	2022	2023	2024
Вінницька	27,4	23,9	29,9	41,3
Волинська	13,3	11,8	15,9	24,3
Дніпропетровська	98,4	69,5	98,1	128,8
Донецька	59,6	18,8	8,8	14,5
Житомирська	14,1	9,0	14,5	20,8
Закарпатська	59,5	72,4	94,2	130,4
Запорізька	98,6	26,2	15,2	25,8
Івано-Франківська	132,0	159,7	138,8	248,5
Київська	125,4	163,9	239,0	284,1
Кіровоградська	15,2	10,9	15,8	22,4
Луганська	9,2	1,9	0,5	0,2
Львівська	215,4	273,8	345,5	440,0
Миколаївська	45,9	14,3	21,7	25,6
Одеська	210,8	87,6	98,8	160,5
Полтавська	43,5	34,6	45,4	65,1
Рівненська	16,2	14,1	20,1	31,5
Сумська	11,4	7,3	9,8	14,1
Тернопільська	17,3	15,1	19,6	27,5
Харківська	104,8	38,9	49,6	47,7
Херсонська	58,7	10,4	1,7	3,0
Хмельницька	21,4	22,6	31,2	41,2
Черкаська	23,0	17,4	20,7	34,2
Чернівецька	18,2	20,7	28,8	39,1
Чернігівська	18,6	11,3	10,8	16,2
м. Київ	773,9	415,2	499,3	982,0

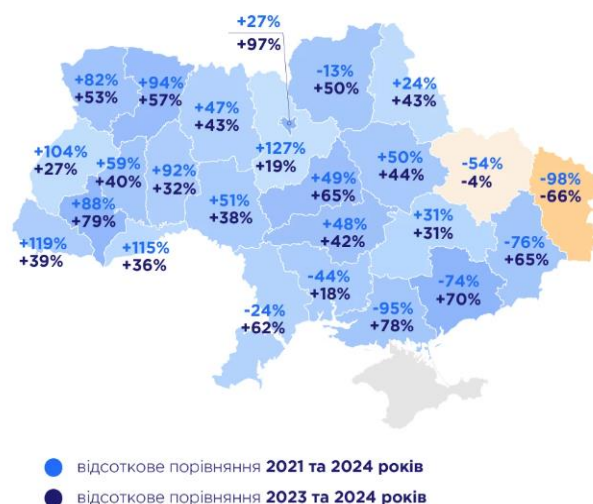

Рис. 2.4. Податкові надходження від туристичної галузі по регіонах України [42]

Дані ДАРТ свідчать, що навіть у період зниження масового туризму загальні надходження від туристичної діяльності в низці регіонів у 2023–2024 рр. почали показувати позитивну динаміку завдяки внутрішній мобільності й проектам відновлення, у яких активну роль відіграють волонтери. Це робить волонтерський туризм не лише соціальною, але й частково економічно релевантною категорією [55].

Національні статистичні дані (за даними національних платформ і міжнародних агрегаторів) показують, що кількість зареєстрованих волонтерських можливостей і охоплених ними осіб обчислюється десятками тисяч; за окремими оцінками, понад 80 тис. осіб були зареєстровані на Національній волонтерській платформі, а кампанії з промоції охопили сотні тисяч молоді. Офіційні дані Держстату й міжнародних баз надають додатково

дані щодо частки населення, залученого в організоване волонтерство (передусім у 2021–2023 рр.), що також є основою для оцінки потенціалу волонтерського туризму як сегмента внутрішнього мобільного попиту [43].

Аналізуючи дані за 2023–2024 рр. можна виділити декілька тенденцій розвитку волонтерського туризму:

- інституціоналізація волонтерської мобільності через платформи й державні ініціативи;
- зростання корпоративного й академічного волонтерства;
- поява ринкових пропозицій (соціальне підприємництво, волонтерські тури з оплатою логістики), що поєднують благодійність і сервіс;
- посилення ролі ветеранів у створенні маршрутів, що поєднують реабілітацію і просвітницьку діяльність.

За умови стабілізації безпекового статусу і збереження державної підтримки, волонтерський туризм має потенціал перетворитися на сталу компоненту внутрішнього туризму та інструмент післявоєнної відбудови, водночас зберігаючи гуманітарну складову.

Таким чином, сучасний стан волонтерського туризму в Україні характеризується високою масовістю залучення, наявністю технічної та організаційної інфраструктури (онлайн-платформи, регіональні ініціативи), суттєвим мультиплікативним економічним ефектом на локальні громади та одночасно – комплексом регуляторних і логістичних проблем. Ключовим ресурсом залишається людський капітал – готовність громадян до мобільної допомоги, яку можна і треба перетворювати в структурований, безпечний і вимірюваний інструмент відбудови з чіткими показниками результативності.

2.3. Проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні

Незважаючи на позитивні тренди, існує низка системних викликів. Серед ключових – відсутність уніфікованих методик оцінки ефективності волонтерських поїздок (економічної, соціальної), регуляторні пробіли у

координації волонтерів у прифронтових зонах, проблеми безпеки та логістики, а також ризик «евакуації ресурсів» (коли благодійні зусилля не синхронізовані з місцевими планами розвитку). Ці проблеми потребують як практичних інструментів (страхування волонтерів, стандарти роботи у зоні відновлення), так і методичних підходів до моніторингу впливу [49].

Волонтерський туризм в Україні за період повномасштабного воєнного конфлікту набув нових рис: поряд із традиційними формами добровільної допомоги (гуманітарна підтримка, відбудова інфраструктури, педагогічні та медичні місії) з'явилися масові хвилі іноземних і внутрішніх волонтерів, які прибувають для короткострокової або довготривалої підтримки місцевих спільнот. Це створює значні можливості для мобілізації ресурсів та міжнародної солідарності, але водночас породжує низку ризиків – безпекових, логістичних, правових та етичних – що істотно ускладнюють стійкий розвиток такого виду туризму.

Нами було проведено SWOT-аналіз розвитку волонтерського туризму в Україні для виявлення потенціалу та викликів, що відображено в таблиця 2.7.

Проведений SWOT-аналіз демонструє, що сильні сторони цього напрямку безпосередньо пов'язані з високим рівнем громадянської активності, патріотизму та консолідації суспільства після початку повномасштабної війни. Волонтерський рух став важливою складовою національної ідентичності та сприяв формуванню нових моделей соціальної відповідальності. Участь молоді, студентів, представників бізнесу та міжнародних партнерів створює передумови для розвитку волонтерського туризму як окремого сегмента соціального туризму.

Таблиця 2.7

SWOT-аналіз розвитку волонтерського туризму в Україні

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • Високий рівень громадянської активності та патріотизму після 2022 року. • Наявність потужних волонтерських організацій і мереж (Українська Волонтерська Служба, U-Report, UNV). • Інтерес молоді та студентів до участі у соціально значущих проєктах. • Можливість поєднання волонтерства з культурним, екологічним чи освітнім туризмом. • Міжнародна підтримка України та готовність іноземних волонтерів брати участь у відновленні. 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність офіційної класифікації та статистичного обліку волонтерського туризму. • Недостатня розвиненість інфраструктури у регіонах, де потрібна волонтерська допомога (зокрема, у прифронтових областях). • Відсутність фінансових стимулів або компенсацій для волонтерів-туристів. • Низький рівень інформаційної підтримки та популяризації волонтерських турів серед населення. • Відсутність спеціальної державної програми розвитку волонтерського туризму.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток внутрішнього туризму через волонтерські місії у громадах, що потребують відбудови. • Підтримка міжнародних донорів і програм (UNDP, USAID, Erasmus+, ЄС). • Можливість створення нових туристичних продуктів – «волонтерських турів» для відновлення історичних пам'яток, екологічних територій. • Розвиток партнерства між університетами, громадами та туристичними компаніями. • Підвищення іміджу України як країни соціально відповідального туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> • Тривалі військові дії, що ускладнюють безпечні поїздки та знижують туристичну мобільність. • Виснаження волонтерів, емоційне вигорання через тривале навантаження. • Недовіра окремих громад до зовнішніх волонтерських ініціатив. • Відтік активних волонтерів за кордон або у великі міста. • Недостатня координація між державними структурами та громадськими організаціями.

Складено автором

Водночас слабкі сторони цього явища зумовлені відсутністю належної інституціоналізації та нормативного регулювання. На сьогодні в Україні відсутня офіційна статистика, яка б дозволила системно оцінювати масштаби волонтерського туризму. Невизначеність у правовому статусі волонтерів-туристів, складність легалізації для іноземців, а також нестача державних

програм підтримки знижують ефективність організації таких ініціатив. Проблемою залишається і нерівномірність розвитку інфраструктури: значна частина територій, де потреба у волонтерах є найвищою, залишається небезпечною або недостатньо пристосованою для перебування туристів.

Серед можливостей ключовими виступають розвиток партнерських програм між громадами, університетами та туристичними операторами, а також залучення міжнародної технічної допомоги. Волонтерський туризм може стати інструментом відновлення культурної спадщини, природних територій і соціальної інфраструктури, що зазнала руйнувань під час війни. Крім того, створення тематичних маршрутів (наприклад, «Відбудувуй і відкривай Україну») сприятиме популяризації внутрішнього туризму та формуванню позитивного міжнародного іміджу держави як країни активної громадянської позиції [49].

Водночас слід враховувати загрози, що обмежують перспективи розвитку волонтерського туризму. Головними серед них є триваючі воєнні дії, мінна небезпека, ризики обстрілів, а також емоційне вигорання волонтерів через тривале навантаження. Не менш значущими залишаються бюрократичні перепони, недостатня координація між державними структурами та громадськими організаціями, що часто призводить до дублювання функцій або неефективного використання ресурсів. Крім того, відсутність системи страхування волонтерів і програм психологічної підтримки створює додаткові бар'єри для залучення нових учасників.

Після початку повномасштабної агресії в Україні велика частина територій зазнала інтенсивного мінування, використання вибухонебезпечних залишків війни та масованих ракетних і артилерійських обстрілів. За оцінками профільних міжнародних організацій, Україна стала однією з найбільш забруднених мінами країн у світі, а потреба в заходах мінної безпеки лишається дуже високою. Ці факти мають безпосередній вплив на безпеку волонтерів і на організацію їхньої логістики.

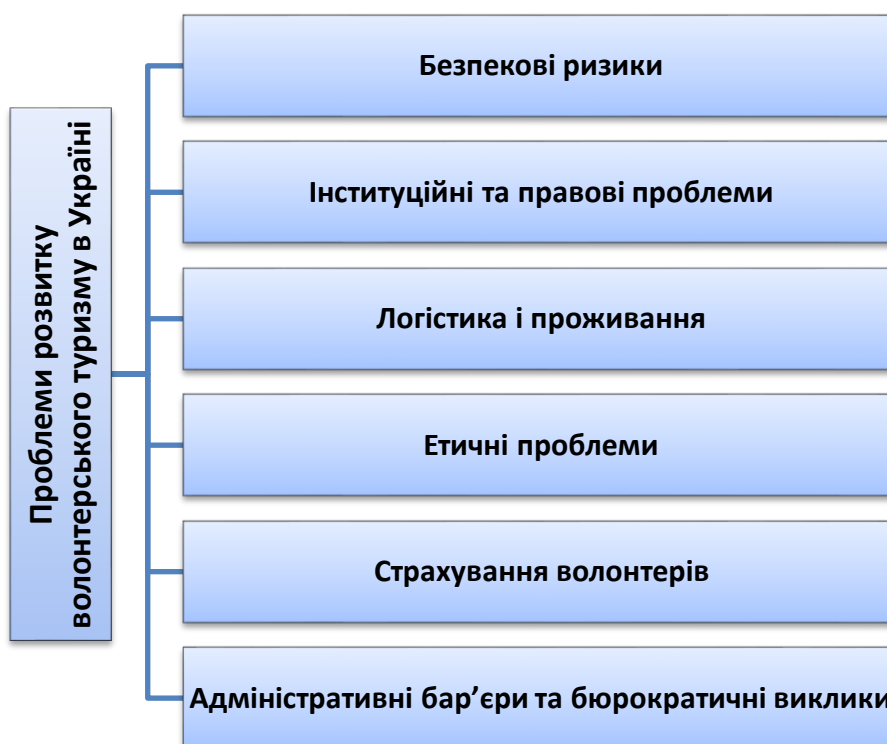

Рис.2.5. Проблеми розвитку волонтерського туризму в Україні

Розроблено автором

Безпековий блок є найкритичніший для розвитку волонтерського туризму. Україна має високий рівень мінної небезпеки (понад 30 % території потенційно забруднено мінами за даними ДСНС 2024 р.). Це стримує міжнародних волонтерів і туроператорів, підвищує вартість страхування [56].

Мінна загроза проявляється як у зонах колишніх бойових дій, так і у віддалених від фронту районах, де під час обстрілів могли залишатися вибухові предмети. Для волонтерів це:

- підвищений ризик поранень і летальних випадків під час пересування по місцевості або робіт на відкритих територіях;
- необхідність обмежити доступ до певних ділянок (сільгоспугіддя, лісосмуги, де можуть бути мінні поля);
- підвищені вимоги до попереднього інструктажу, маркування небезпечних зон і співпраці з командами розмінування.

Організації, що залучають волонтерів, повинні інтегрувати в операційні процедури постійний ризик ERW, використовувати карти розмінування,

координуватися з підрозділами гуманітарного розмінування та уникати самостійної роботи у ненадійних зонах [56].

Навіть у регіонах, що не межують безпосередньо з активними бойовими ділянками, зберігається загроза ракетних, артилерійських та дронівих атак на цивільну інфраструктуру. Для волонтерів це означає:

- підвищену невизначеність у плануванні маршрутів та перебування (несподівані евакуації, зміни планів);
- ризики для перевезення та зберігання гуманітарних вантажів (пошкодження складів, логістичних вузлів);
- обмеження на використання певних видів транспорту або на пересування вночі.

Офіційні поради іноземних відомств з безпеки часто рекомендують не подорожувати в Україну або уникати певних регіонів через ризики для життя і неможливість консульської допомоги. Це має прямі наслідки для набору волонтерів і їхніх страхових програм.

Безпекові загрози суттєво ускладнюють логістику волонтерських програм. Логістика і проживання – ускладнені через воєнні дії. Це впливає не лише на туризм, а й на гуманітарну мобільність:

- ланцюги постачання гуманітарної допомоги стають непередбачуваними: затримки на кордонах, зміни маршрутів, необхідність використання обхідних шляхів і додаткових ресурсів на зберігання та охорону;
- зростає вартість доставки вантажів та транспортування людей (через потребу у безпечніших маршрутах, супроводі чи страхуванні);
- виникає потреба у створенні буферних складів у безпечніших регіонах та у плануванні евакуації волонтерів у разі загрози.

У зв'язку з вищезазначеним, питання страхування стає критичним. На практиці деякі стандартні туристичні поліси не покривають ризики, пов'язані з війною, бойовими діями або мінною небезпекою, а тому волонтерам потрібні спеціальні поліси для роботи в зонах підвищеного ризику. Організації інколи купують групове страхування для волонтерів або обов'язкові пакети, які

включають евакуацію, медичну допомогу і, за потреби, репатріацію. Ринок страхових послуг для волонтерів в зоні конфлікту швидко розвивається, але ще не завжди покриває всі випадки (наприклад, поліси можуть виключати ситуації пов'язані з діями ворога або конкретними військовими ризиками). Це означає, що організації повинні чітко інформувати волонтерів про межі покриття, забезпечувати додаткові форми захисту та планувати витрати на страхування в бюджеті проєктів. (Огляд ринку страхування та практичні поради подані в професійних оглядах і медіа-ресурсах) [54].

Інституційно-правові прогалини обмежують участь міжнародних партнерів. В Україні відсутній правовий статус волонтерського туризму, що створює правову невизначеність у разі нещасних випадків або спорів. Питання легального статусу іноземних волонтерів – ключове для сталого розвитку волонтерського туризму. До важливих аспектів відносяться:

- тривалість безвізового перебування для громадян різних країн (зазвичай - 90 днів протягом 180 днів для багатьох держав), що обмежує термін короткострокових волонтерських проєктів; для довшого перебування потрібні спеціальні підстави або візи; офіційні консульські правила регламентують ці процедури [44];
- з'явлення спеціалізованих візових механізмів (наприклад, D-10 чи інші гуманітарні/волонтерські візи), які дають можливість легального довшого перебування – проте процедура їх отримання може бути складною, вимагати значного пакету документів та тривалого часу для оформлення. Практичні покрокові інструкції часто публікуються юридичними консультантами й організаціями, що працюють з волонтерами [53].
- питання реєстрації місця проживання, отримання дозволів на роботу (для тих, хто виконує оплачувану діяльність або поєднує волонтерство з працевлаштуванням), податкові аспекти та доступ до медичних послуг – усе це вимагає чітких інструкцій від приймаючих організацій.

Неврегульованість або недовіра до процедур легалізації зменшує кількість офіційних партнерств і стимулює неформальне залучення волонтерів, що підвищує ризики і знижує ефективність допомоги.

Існують також бюрократичні виклики, що стосуються взаємодії волонтерських і гуманітарних організацій на рівні державних і місцевих інституцій

- відсутність єдиних стандартів і процедур для прийому іноземних волонтерів на місцевому рівні; різні регіони можуть вимагати відмінні пакети документів, дозволів на роботу з дітьми, медичні довідки тощо;
- складність погодження логістичних маршрутів та доступу до критичної інфраструктури (мости, склади, медичні заклади) у разі потреби; це часто призводить до затримок у доставці допомоги;
- потреба в координації з органами місцевого самоврядування, поліцією і службами цивільного захисту для забезпечення безпеки і легітимності діяльності волонтерів.

Ці бар'єри підсилюють роль посередницьких неурядових організацій, які мають досвід навігації в місцевому правовому полі та в змозі оформити необхідні дозволи, але водночас збільшують транзакційні витрати проєктів.

Для забезпечення прозорості та ефективності волонтерських програм необхідні стандарти:

- стандарти роботи, тобто формалізовані протоколи безпечної роботи в умовах ризику, протоколи інфекційного контролю, правила взаємодії з вразливими групами населення (діти, люди з інвалідністю, переселенці);
- стандарти звітності, тобто чіткі вимоги до фінансової звітності, відстеження витрат гуманітарної допомоги, моніторинг результатів діяльності та методики оцінки впливу;
- сертифікація організації, тобто відсутність єдиної системи верифікації волонтерських організацій і програм призводить до появи непрофесійних груп, яких важко відстежити з точки зору ефективності та відповідальності.

Запровадження стандартів і системи акредитації/верифікації могло б підвищити довіру донорів і волонтерів, але вимагає кооперації державних структур, міжнародних агентств та громадського сектору.

Однією з найпотужніших етичних проблем волонтерського туризму є потенційна експлуатація бідності та вразливості місцевого населення. Нерідко короткострокові волонтерські місії фокусуються на «відчутних» акціях (будівництво, роздача речей), які виглядають ефектно для донорів і волонтерів, але не враховують довгострокових потреб громади або створюють залежність від зовнішньої допомоги. Академічні дослідження та аналітика громадських організацій попереджають про такі небезпеки у сфері «волонтуризму» [52].

Також однією із проблем є «Slacktivism» або поверхнева допомога, тобто ситуації, коли участь у волонтерських акціях має більше символічний характер (фото, пости в соцмережах) ніж реальний вплив. У контексті України це проявляється тоді, коли волонтерські програми орієнтуються більше на індивідуальний досвід «допомоги» заради самовираження, ніж на системну підтримку місцевих ініціатив. Результат – короткотривалі інтервенції, відсутність передачі навичок місцевим фахівцям і низька стійкість результатів. Організації та координатори мають робити акцент на довгострокових цілях, навчанні місцевих команд та підсиленні локальної спроможності [58].

Робота з дітьми, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю та внутрішньо переміщеними особами вимагає особливої уваги до етичних стандартів:

- необхідні жорсткі перевірки волонтерів (background checks), правила щодо роботи з дітьми, захист від сексуальної експлуатації та насильства;
- потреба в інформованій згоді, конфіденційності та культурній чутливості;
- запобігання ситуаціям, коли волонтери виконують роль, яку повинні виконувати кваліфіковані спеціалісти (наприклад, медична допомога) без відповідної підготовки.

Відсутність таких механізмів підвищує ризик нанесення шкоди тим, кому надають допомогу, що є серйозною етичною проблемою. Етична дилема також

стосується пріоритетів: чи орієнтована допомога на реальні потреби громад, чи на те, що зручно для волонтерів і донорів. Часто проекти запускаються під тиском зовнішнього попиту (або з ідеологічних мотивів), а не на основі попередньої оцінки потреб. Тому, необхідно попереднє дослідження потреб, участь громади у плануванні та прийнятті рішень, а також постійний моніторинг впливу. Це знижує ризик «чужого» вирішення локальних проблем та підсилює права місцевих жителів визначати пріоритети.

Узагальнюючи, можна зазначити, що потенціал розвитку волонтерського туризму в Україні є значним, однак його реалізація потребує комплексного підходу: формування правової бази, стандартизації діяльності, підготовки фахівців з управління волонтерськими турами, створення системи моніторингу та оцінки ефективності проєктів. Важливим напрямом є також інтеграція волонтерського туризму у стратегії регіонального розвитку – як інструменту відбудови громад, відновлення культурних об'єктів і підтримки соціальної згуртованості населення.

Міжнародні організації (ООН, МФО, організації з розмінування, Міжнародна організація з міграції тощо) вже мають процедури роботи в Україні та надають рекомендації щодо безпеки й координації. Приймаючим організаціям волонтерів важливо узгоджувати свої дії з гуманітарними планами та підрозділами, аби уникнути дублювання і мінімізувати ризики для цивільних. Розділення функцій та чітка координація дозволяють краще розподіляти ресурси й знижувати адміністративні перешкоди.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Виявлення перспектив розвитку волонтерського туризму в Україні

На міжнародній арені Україну сьогодні сприймають передусім як територію воєнних подій. Важливим завданням держави є зміна цього сприйняття – переорієнтація уваги світу з теми війни на потенціал країни, її культуру, історію та можливості для відновлення. З цією метою активно розвивається співпраця з міжнародними маркетинговими компаніями та потенційними стейкхолдерами, які сприятимуть формуванню позитивного туристичного іміджу України.

Водночас стратегічними напрямками державної політики у сфері туризму на 2023–2030 роки визначено:

- ✓ підвищення ефективності маркетингу та менеджменту туристичних дестинацій;
- ✓ відновлення ділового (конференційного) туризму;
- ✓ підтримку регіонів у процесі післявоєнної реконструкції;
- ✓ удосконалення державного управління туристичною галуззю;
- ✓ модернізацію українських курортів;
- ✓ розширення міжнародних комунікацій та партнерських зв'язків [42].

Регіони, розташовані поблизу фронту на сході та півночі України, ще до початку війни володіли значним туристичним потенціалом. Проте розвиток туризму в цих територіях залишався обмеженим не через нестачу природних або культурних ресурсів, а через недооцінку їхньої туристичної цінності та відсутність ефективного позиціонування. Збройна агресія, з одного боку, завдала серйозної шкоди природним ландшафтам і культурно-історичній спадщині, а з іншого – привернула увагу як українців, так і міжнародної спільноти до цих регіонів. У перспективі саме ці території можуть стати базою для масштабної відбудови, відновлення громад та створення туристичних продуктів, що відповідатимуть європейським стандартам сталого розвитку.

Таблиця 3.1

Туризм в Україні в умовах війни: ключові акценти державної політики (2023–2030)

Напрями політики ДАРТ	Цілі
Ефективний маркетинг і менеджмент дестинацій	Формування нового іміджу України, просування туристичних продуктів за кордоном
Відновлення ділового (конференц) туризму	Стимулювання МІСЕ-напрямку як джерела інвестицій
Регіональне відновлення	Підтримка громад у створенні власних брендів і маршрутів
Ефективне державне управління туризмом	Координація дій між центральними й місцевими органами влади
Розвиток українських курортів	Модернізація санаторно-курортної бази
Розширення міжнародних комунікацій	Співпраця з іноземними маркетинговими агентствами, підвищення впізнаваності України

Складено автором за матеріалами [42]

Одним із ключових завдань ДАРТ є підтримка місцевих громад у пошуку власних моделей розвитку туризму, які ґрунтуються на унікальних ресурсах кожної території. Також у планах агентства – створення всеукраїнської мапи маршрутів пам'ятних місць, що стануть символами національної пам'яті та привабливими локаціями для внутрішніх і закордонних туристів [42].

У цьому контексті роль прифронтових регіонів зростає особливо швидко. Вони мають усі передумови для трансформації у нові центри відродження туризму, які поєднуюватимуть історико-пам'ятну місію з розвитком економічної активності. Саме там може розпочатися відбудова за найкращими європейськими практиками – із сучасною туристичною інфраструктурою, системою збереження спадщини та сталим управлінням природними ресурсами.

Питання розвитку туризму в прифронтових регіонах України поступово виходить на передній план наукових обговорень і, ймовірно, стане одним із ключових напрямів досліджень у повоєнний період. Одним із найґрунтовніших досліджень останніх років є естонсько-український науково-дослідний проєкт «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє», реалізований на базі Центру ландшафту та

культури Школи гуманітарних наук Талліннського університету за підтримки Естонського дослідницького агентства [33].

Метою цього проєкту було з'ясувати, як представники туристичної сфери оцінюють стан і перспективи галузі в умовах війни та післявоєнного відновлення. Для цього проведено соціологічне опитування на прифронтових територіях України – у Запорізькій, Дніпропетровській, Сумській, Харківській та Донецькій областях. Опитування тривало з 2 по 15 лютого 2023 року. У дослідженні взяли участь 144 респонденти, серед яких – власники туристичних підприємств, працівники інфраструктури, представники туристичних громадських організацій та органів місцевої влади, що опікуються питаннями туризму [33].

Результати опитування показали, що з початком війни туристична галузь у прифронтових регіонах зазнала значних втрат. 22,6% опитаних відзначили різке зниження платоспроможності населення, 22,3% – припинення роботи ключових туристичних об'єктів, а 18,3% – зменшення інтересу до відвідування DESTINATION. Серед основних проблем респонденти також назвали втрату доступу до об'єктів, розташованих у зонах бойових дій (16,1%), вимушене призупинення діяльності через падіння попиту (13,6%) та припинення співпраці з партнерами (13,2%) [33].

Попри складну ситуацію, деякі туристичні оператори не згорнули свою роботу, а переорієнтувалися на нові види діяльності – організацію локальних екскурсій, проведення тематичних турів, надання інформаційних і консультаційних послуг, а також участь у волонтерських ініціативах для підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Щодо перспектив, найбільша частка респондентів (40,1%) вважає пріоритетом відновлення туристичних локацій, ще 31,5% – можливість модернізувати інфраструктуру за рахунок грантових програм. Приблизно 21% опитаних припускають, що після завершення війни інтерес до відвідування зруйнованих територій може стати окремим мотивом для поїздок, формуючи напрям «воєнного» чи «меморіального» туризму. Натомість 6,6% не змогли

визначити свою позицію, а 0,8% не бачать перспектив для галузі в найближчому майбутньому [33].

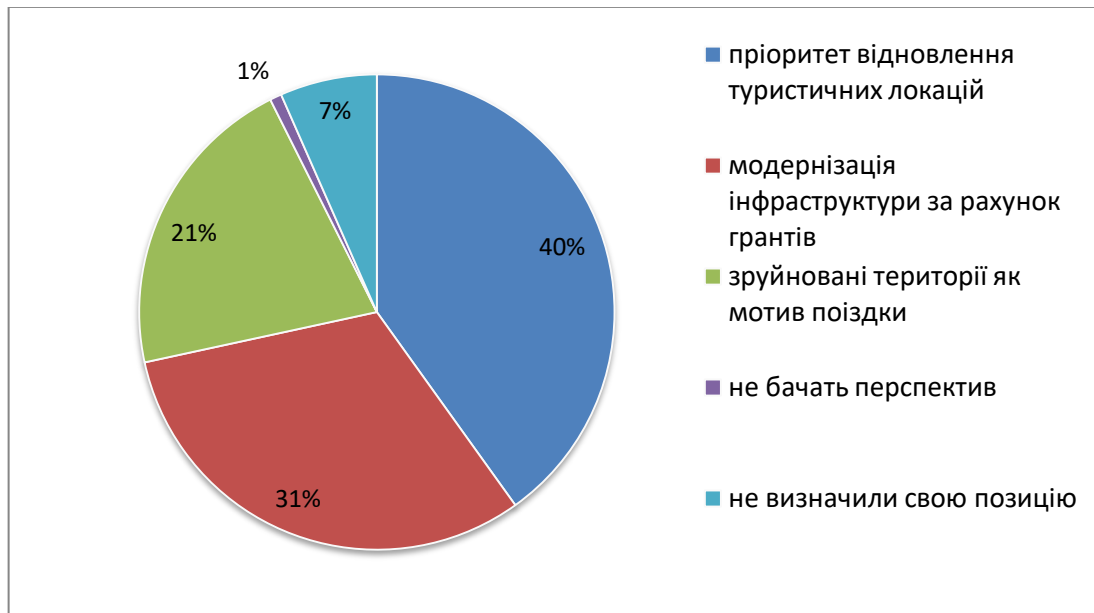

Рис. 3.1. Оцінка стану та перспектив розвитку туристичної галузі представниками туристичного сектору в умовах війни та післявоєнного відновлення

Розроблено автором за матеріалами [33]

Таким чином, дослідження демонструє, що навіть у складних умовах воєнного часу прифронтові громади України зберігають потенціал для подальшого розвитку туризму – насамперед завдяки внутрішній стійкості бізнесу, участі громад у відновленні інфраструктури та залученню міжнародних ресурсів до відбудови.

До переліку територіальних громад, які розташовані в районах активних бойових дій, тимчасової окупації чи блокування, входять дев'ять областей України. Серед них – Донецька (66 громад), Харківська (56), Дніпропетровська (10), Луганська (37), Запорізька (59), Херсонська (48), Миколаївська (26), Сумська (20) та Чернігівська (4) [15].

Формування переліку відбувається на основі пропозицій обласних та Київської міської військових адміністрацій і погоджується Міністерством оборони України. Основними критеріями для визначення таких територій є тимчасова окупація, оточення (блокування) та ведення активних бойових дій.

Таблиця 3.2

Прифронтові територіальні громади України

Область	Кількість громад
Донецька	66
Харківська	56
Дніпропетровська	10
Луганська	37
Запорізька	59
Херсонська	48
Миколаївська	26
Сумська	20
Чернігівська	4
Усього:	326 громад у 9 областях

Складено автором за матеріалами: [15]

України зазнала значних руйнувань внаслідок військових дій, відбудова інфраструктури, відновлення природних територій та підсилення громад виступають як ключові напрями сталого розвитку. У цьому середовищі волонтерський туризм – форма громадської мобілізації, що поєднує елементи добровільної допомоги, культурного обміну та туризму – набуває помітного значення. Волонтери з різних країн або внутрішні мобілізовані учасники приїжджають до територій, що постраждали, долучаються до відбудови об'єктів, працюють із місцевими громадами, беруть участь у природоохоронних ініціативах. У такий спосіб утворюється мультифункціональний процес: одночасно відновлюється фізична інфраструктура, формуються соціальні зв'язки, підвищується екологічна свідомість.

Волонтерський туризм дозволяє мобілізувати людські ресурси і волонтерську працю у відбудові інфраструктурних об'єктів: наприклад, ремонт будинків, громадських центрів, шкіл, медичних закладів у постраждалих регіонах. Завдяки залученню туристів-волонтерів з'являється додаткова мобільна сила, яка не обтяжена постійними адміністративними процедурами місцевих працівників. У країнах із конфліктами, як-от Україна після 2022 року, це стає важливим елементом швидкої допомоги й відновлення.

За даними міжнародних організацій, після повномасштабного вторгнення в 2022 р. тисячі волонтерів брали участь у ремонті житлових будинків, відновленні електромереж та систем водопостачання в прифронтових районах. Їхню участь координували як державні структури, так і громадські організації. У цьому процесі волонтерський турист, котрий володіє достатньою мотивацією та ресурсами, стає частиною ланцюга відбудови.

Корпоративна чи громадська організація, що забезпечує логістику, житло, інструменти та матеріали, формує або долучається до партнерства з місцевими громадами. Це створює мультистейкхолдерську модель: урядові агентства, донори, громадські організації і волонтери поєднуються для досягнення спільної мети – відбудови. Волонтерський туризм тут виконує дві задачі, а саме, оперативне надання робочої сили та довготривале формування культури участі та відповідальності. Проте варто враховувати:

- ✓ інфраструктурні роботи почасти потребують кваліфікованих кадрів, техніки,
- ✓ дотримання будівельних стандартів,
- ✓ довготривалої координації.

Волонтерський турист не може повністю замінити професіоналів. Найефективніше він працює в моделі «допоміжна сила» – під керівництвом місцевих фахівців або в рамках цивільно-громадянських ініціатив, що мають технічну підтримку.

Волонтерський туризм також має вагоме соціальне значення: участь волонтерів у громадах стимулює взаємодію між місцевими мешканцями та зовнішніми волонтерами/туристами, сприяє розвитку соціального капіталу та зміцненню громадянської активності. У контексті українських громад, які зазнали переміщення мешканців, втрати інфраструктури, соціальної напруги, така форма допомоги набуває особливого значення.

Наприклад, волонтери, які прибувають у регіони, навчають місцевих жителів навичкам (ремонт, екологічні проекти, адміністрування місцевих ініціатив), організовують культурно-освітні заходи, залучають до громадських

платформ. Це активізує місцевих мешканців, підвищує їхню залученість у процеси відновлення. Таким чином, волонтерський туризм стає каталізатором трансформації громад із пасивних отримувачів допомоги в активних агентів змін.

Крім того, волонтерські програми часто інтегрують елементи культурного обміну. Участь іноземних волонтерів створює можливості для міжнародного партнерства, залучення фінансування, підвищення видимості громад і це допомагає місцем громадам вийти за межі «точкової допомоги» і інтегруватися у ширші мережі розвитку.

Але, якщо волонтерський туризм не враховує потреб громад, не буде з ними партнерство, він ризикує створювати залежність замість спроможності. Тому модель має бути зосереджена на «спільному творенні» (co-creation) між волонтерами, місцевими громадами й іншими стейкхолдерами.

Природні території – лісові масиви, заповідники, національні парки, рекреаційні зони – також потребують відбудови після руйнувань, а волонтерський туризм може виступати інструментом екологічної відбудови. В Україні екологічні волонтерські проекти включають відновлення лісів, дотримання принципів сталого туризму, підготовку територій для рекреації, очищення від вибухонебезпечних предметів, пошук і маркування мінних полів у зонах, що зазнали бойових дій. Такий підхід має подвійний ефект:

- ✓ по-перше – матеріальне відновлення природної території,
- ✓ по-друге – формування екологічної культури серед волонтерів і місцевих мешканців.

Волонтерські групи, які прибувають на такі території, часто долучаються до заходів із моніторингу біорізноманіття, відтворення ландшафтів, створення еко-маршрутів, облаштування рекреаційних зон. Це важливо як для екологічного стану регіону, так і для розвитку «зеленого» туризму.

Водночас виникають складнощі, які пов'язані з тим, що природні території після війни часто залишаються мінно забрудженими, а підхід до відбудови має бути дуже обережним. Волонтерські ініціативи повинні суворо

відповідати стандартам безпеки, бути координовані з відповідними органами з розмінування й охорони природи. Крім того, існує ризик того, що волонтерський туризм може стати «туризмом допомоги», але не враховувати екологічну сталість: наприклад, великі групи волонтерів можуть порушувати природний стан територій, створювати надмірне навантаження, а не допомогу.

Таблиця 3.3

Потенціал розвитку туризму у прифронтових регіонах

Виклики	Можливості / Потенціал
Руйнування природних і культурних ресурсів	Відбудова за європейськими стандартами сталого туризму
Недооцінений туристичний потенціал	Формування нових брендів і маршрутів пам'яті
Стереотип воєнної локації	Трансформація іміджу України через позитивні наративи
Втрата інфраструктури	Інвестиції у «туризм відновлення» та локальні ініціативи

Складено автором

Розвиток волонтерського туризму в Україні має значний потенціал як для підтримки постраждалих громад, так і для формування міжнародної солідарності. Проте цей потенціал реалізується лише за умови системного підходу до ризик-менеджменту: інтеграції безпекових процедур (особливо щодо мінної загрози та ризику обстрілів), удосконалення системи легалізації та стандартизації праці волонтерів, а також усвідомлення етичних ризиків, пов'язаних з поверхневою або експлуатативною допомогою.

Напрями розвитку волонтерського туризму	волонтерський туризм як складова державних і регіональних стратегій відновлення;
	запровадження стандартів безпеки, логістики та страхування волонтерів
	розвиток партнерства між турбізнесом, громадами й громадськими організаціями
	інтеграція волонтерських маршрутів у туристичні продукти для створення додаткового економічного ефекту;
	забезпечення моніторингу результатів

Рис. 3.2. Ключові напрями розвитку волонтерського туризму у процесі відбудови України
Розроблено автором

Для максимального ефекту волонтерського туризму у відбудові необхідно (Рис.3.2.):

- ✓ розробити державні та регіональні стратегії, де волонтерський туризм офіційно визнається як складова відбудови;
- ✓ впровадити стандарти безпеки, логістики, страхування для волонтерів;
- ✓ стимулювати партнерство між туристичними компаніями, громадськими організаціями і місцевими громадами;
- ✓ інтегрувати волонтерські маршрути у туристичні продукти – після завершення проєкту волонтери можуть залишитися як туристи, що створює економічний додаток для регіону;
- ✓ забезпечити моніторинг і оцінку результатів: як кількісних (наприклад, кількість волонтерів, об'єкти, площі, витрачений ресурс), так і якісних (зміна ставлення громади, рівень навичок волонтерів, стабільність ініціатив).

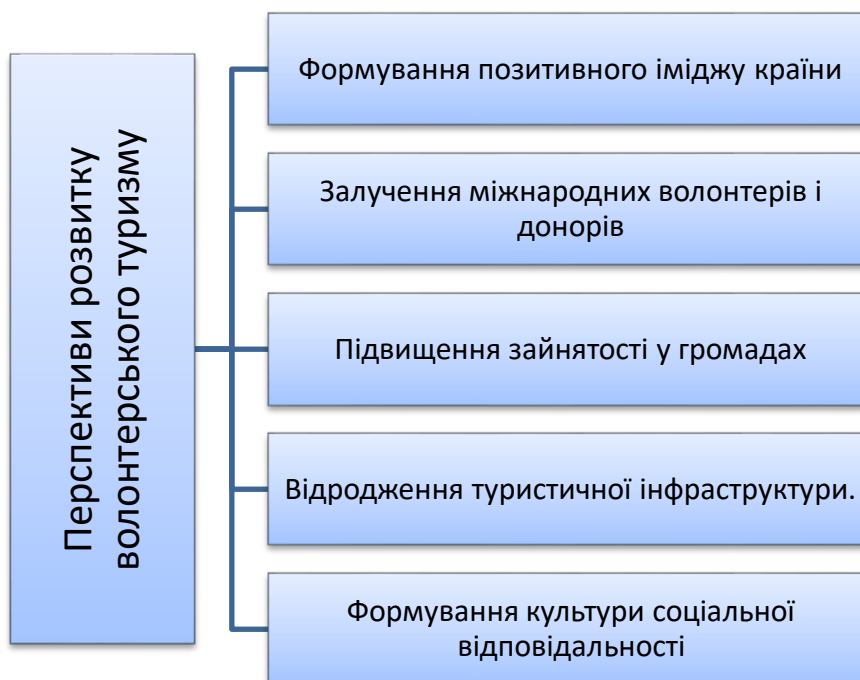

Рис. 3.3. Перспективи розвитку волонтерського туризму у процесі відбудови України

Розроблено автором

Волонтерський туризм в Україні виступає не просто елементом туризму чи добровільної допомоги, а важливим інструментом комплексної відбудови: інфраструктурної, соціальної і природної.

Україна може стати прикладом держави, що поєднує туризм із суспільною користю та солідарністю. Волонтерський туризм здатен привернути увагу іноземних туристів, НУО та грантових програм, що сприятиме відновленню громад. Активізація волонтерських проєктів створює нові робочі місця у сфері сервісу, транспорту, харчування, гідівської діяльності. Реконструкція об'єктів культурної спадщини, еко- та агролокацій стимулює подальший розвиток внутрішнього туризму. Підвищення рівня громадянської активності, зміцнення довіри між регіонами, розвиток волонтерського руху як складової національної ідентичності та участь у таких ініціативах виховує у громадян почуття співучасті, підтримки та гордості за власну країну.

3.2. Розробка рекомендацій щодо розвитку волонтерського туризму в Україні як інструменту повоєнного відновлення

В умовах воєнних дій та масштабної руйнації соціальної, культурної та природної інфраструктури України надзвичайно актуальним стає розвиток волонтерського туризму як інструменту відбудови територій і громад. Цей вид діяльності об'єднує громадянське суспільство, державу, бізнес та міжнародних партнерів у спільних проєктах соціальної, гуманітарної та екологічної дії. Волонтерський туризм не лише сприяє фізичному відновленню інфраструктури, але й виконує важливу соціальну функцію – формує солідарність, національну єдність і позитивний міжнародний імідж України як країни, відкритої до співпраці й модернізації.

Волонтерський туризм дозволяє залучати міжнародні та внутрішні ресурси, активізувати громади, стимулювати культурний обмін і сприяти сталому розвитку територій. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно подолати значні виклики – від безпеки до інституційного оформлення. Лише за умови системної інтеграції волонтерського туризму у стратегії відбудови і розвитку він зможе стати важливою складовою не лише відновлення, а й майбутнього процвітання українських громад.

На нашу думку, основна місія стратегічного розвитку волонтерського туризму на повоєнному етапі полягає у формуванні стійкої системи залучення національних і міжнародних волонтерів до відновлення країни, яка сприяє економічному зростанню, соціальній згуртованості та зміцненню міжнародного іміджу України.

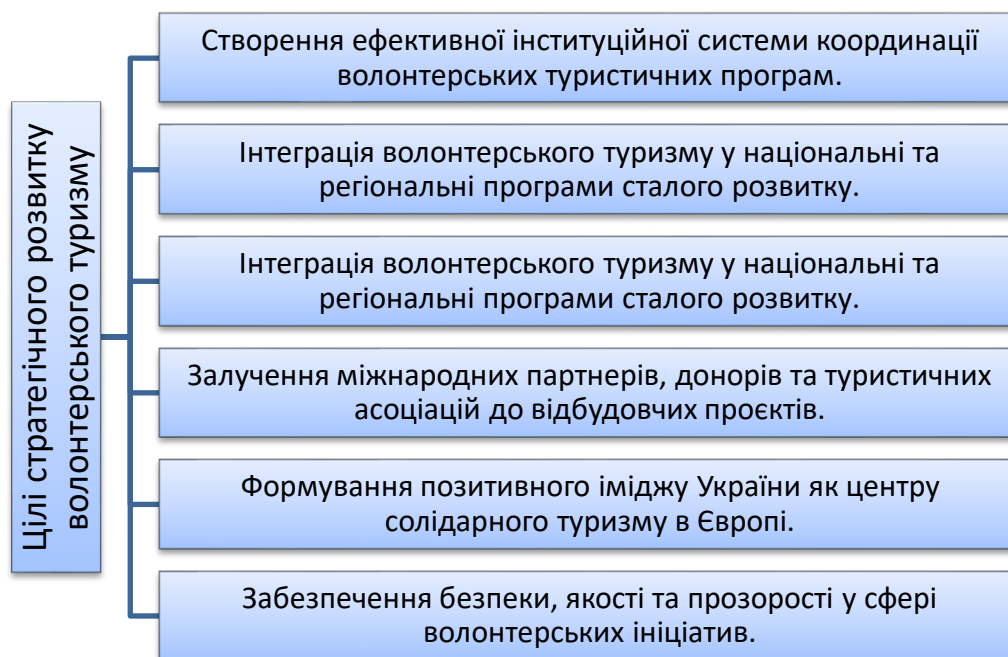

Рис. 3.4. Ключові цілі стратегічного розвитку волонтерського туризму України

Розроблено автором

Ключові цілі стратегічного розвитку волонтерського туризму мають передбачати:

1. Створення ефективної інституційної системи координації волонтерських туристичних програм.
2. Інтеграція волонтерського туризму у національні та регіональні програми сталого розвитку.
3. Залучення міжнародних партнерів, донорів та туристичних асоціацій до відбудовчих проєктів.
4. Формування позитивного іміджу України як центру солідарного туризму в Європі.
5. Забезпечення безпеки, якості та прозорості у сфері волонтерських ініціатив.

Однією з фундаментальних опор розвитку волонтерського туризму є створення правового та організаційного простору, в якому волонтерство і волонтерський туризм можуть функціонувати легітимно та прозоро. Зокрема, офіційні документи державної політики України визначають міжнародну

співпрацю у соціальній сфері як один із ключових напрямів. Це означає, що державні інститути створюють рамки для співпраці, що включають волонтерські ініціативи, й таким чином створюють платформу для залучення як населення, так і міжнародних суб'єктів.

Крім того, на рівні державної політики туризму та волонтерства фіксуються положення про гуманітарний компонент туризму та соціальну відповідальність. Стратегія розвитку туризму до 2026 р. підкреслює, що «туризм може й повинен стати формою публічної дипломатії», що відкриває поле для волонтерських і солідарних турів. Таким чином, правово-інституційний механізм передбачає [55]:

- формалізацію статусу волонтера/волонтера-туриста;
- співпрацю з державними й міжнародними структурами;
- створення нормативних умов (реєстри, ліцензії, партнерські договори).

Ключовими мають бути ефективність і безпека волонтерського туризму, яка вимірюються не кількістю приїжджих чи обсягом розданих речей, а довгостроковим підсиленням локальної спроможності, мінімізацією ризиків для волонтерів і мешканців та дотриманням етичних стандартів у роботі з вразливими групами. Досягнення цього вимагає координації між державою, міжнародними організаціями, громадянським суспільством та професійними добровольчими мережами.

Рекомендації для зменшення ризиків та підвищення ефективності волонтерського туризму	Розробка комплексних протоколів безпеки
	Забезпечення адекватного страхового покриття
	Планування логістики з урахуванням ризиків
	Запровадження стандартів роботи й звітності
	Фокус на сталому розвитку

Рис. 3.5. Практичні рекомендації для зменшення ризиків та підвищення ефективності волонтерського туризму

Розроблено автором

Для забезпечення безпечного, ефективного та сталого функціонування волонтерського туризму в Україні нами було розроблено комплекс практичних рекомендацій, спрямованих на зниження ризиків і підвищення якості управління волонтерськими ініціативами (Рис. 3.5.).

Передусім, організаціям-посередникам і приймаючим структурам варто розробити комплексні протоколи безпеки, що включатимуть детальні карти мінної небезпеки, процедури евакуації, інструктажі з вибухонебезпечних залишків війни та регулярні брифінги щодо актуальної ситуації в регіоні. Усі дії мають координуватися з офіційними підрозділами, які займаються розмінуванням.

Не менш важливо забезпечити адекватне страхове покриття для волонтерів, що охоплює медичні ризики, евакуацію та можливі наслідки, пов'язані з перебуванням у районах, де зберігаються наслідки бойових дій. Організації повинні завчасно й прозоро інформувати учасників про всі умови страхових полісів, зокрема про виключення з покриття.

У процесі планування операцій слід враховувати логістичні ризики: використовувати перевірені безпечні маршрути, формувати буферні склади для гуманітарних вантажів і матеріалів, а також створювати резерви основних ресурсів у стабільних регіонах країни.

Важливим напрямом є впровадження єдиних стандартів роботи та звітності. Це передбачає застосування уніфікованих шаблонів звітів, регулярний моніторинг результатів діяльності, дотримання принципів фінансової прозорості та підзвітності перед донорами й громадами.

Окрему увагу варто приділяти підходам до сталого розвитку у волонтерських програмах. Пріоритетом має стати не короткострокова допомога, а передача знань і навичок місцевим громадам, залучення їх до процесів планування та реалізації проектів. Перевагу слід віддавати довготривалим ініціативам з участю місцевих партнерів, що забезпечить сталі результати, соціальну інтеграцію та підвищення ефективності відновлення територій. Ефективна реалізація цих рекомендацій дозволить створити

безпечно, професійне та етично виважене середовище для розвитку волонтерського туризму в Україні, що відповідатиме міжнародним стандартам гуманітарної діяльності [55].

Таблиця 3.4

Практичні механізми залучення волонтерського туризму до відбудови України

№	Механізм	Зміст і приклади реалізації
1	Партнерські платформи	Взаємодія між громадськими організаціями, місцевими громадами та туристичними компаніями. Наприклад, туристична компанія організовує волонтерський заїзд, забезпечує логістику та проживання, а громада формує проєкт допомоги (ремонт, екологічна акція) і приймає волонтерів.
2	Комбінуння діяльності: допомога + навчання + досвід	Волонтери не лише працюють, а й проходять тренінги, знайомляться з культурою, традиціями, набувають нових навичок. Такий формат підсилює ефективність і довготривалість впливу проєкту.
3	Легалізація та стандартизація	Забезпечення відповідності діяльності волонтерів місцевому законодавству, страхування, наявність чіткої логістики й правил безпеки. Це мінімізує ризики та підвищує привабливість участі для міжнародних волонтерів.
4	Моніторинг та оцінка результатів	Оцінювання як матеріальних результатів (ремонт об'єктів, відновлення доріг), так і соціальних (зміцнення громади, підвищення рівня участі місцевих мешканців). Дає змогу вимірювати ефект і залучати додаткове фінансування.
5	Сталий розвиток та інтеграція з туризмом	Волонтерські маршрути стають частиною туристичної пропозиції. Після завершення роботи волонтер може залишитись як турист, досліджувати регіон, підтримуючи місцевий бізнес. Таким чином створюється мультифункціональна модель: «відбудова + туризм + економічне пожвавлення».

Складено автором

Міжнародні партнери – це не лише донори, але й організації, які мають досвід волонтерства, туризму, екологічних програм. Таким чином, створення міжнародних мереж, підписання меморандумів, партнерство з туристичними операторами чи гуманітарними фондами – ключовий механізм.

Міжнародні організації та донори надають технічну та фінансову допомогу для волонтерських програм. Фінансування може бути у формі

грантів, технічної допомоги, спільних програм обміну, стипендій для волонтерів-іноземців чи внутрішніх волонтерів.

Важливим механізмом є залучення туристичних компаній, які пропонують волонтерську складову до своїх продуктів: напр., сайт, який рекламує «солідарний та волонтерський туризм» в Україні, звертає увагу і на іноземних волонтерів-туристів [51]. Такі компанії можуть виступати як фасилітатори – вони організують логістику, проживання, інтеграцію волонтерів у місцеві проєкти, що значно полегшує участь міжнародних партнерів.

Для ефективного залучення і міжнародних, і місцевих волонтерів важливо, щоб місцеві громади були активними партнерами, а не пасивними об'єктами. Це означає: участь громади у формулюванні завдань, місцевих потреб, виборі волонтерів, виконанні проєктів. Такий підхід забезпечує більшу сталість і ефективність.

У сучасних умовах значну роль відіграють інформаційні мережі та платформи: реєстри волонтерів, онлайн-форми, соціальні мережі, публікації. Наприклад, в Україні існують реєстри волонтерських організацій, а волонтерські рухи використовують цифрові засоби мобілізації. Також міжнародні платформи дозволяють іноземним волонтерам знаходити проєкти, реєструватись, отримувати інформацію про умови участі.

Ще одним механізмом є впровадження стандартів роботи волонтерів, їх підготовки, звітності та сертифікації організацій-координаторів. Це підвищує довіру міжнародних партнерів і спрощує залучення ресурсів. У доповіді Міністерства освіти й науки України відзначено, що офіційні волонтерські організації повинні мати документи, реєстрацію, облік ресурсів і звітність.

Для державних інституцій і регуляторів важливо запровадити прозору систему легалізації волонтерів, яка передбачає швидке оформлення віз і спрощену реєстрацію з чіткими критеріями та мінімальними адміністративними бар'єрами, водночас зберігаючи ефективні механізми перевірки безпеки. Прикладом такого інструменту може стати D-10 віза, якщо процедура її

оформлення буде оперативною. Крім того, необхідно підтримувати координацію між національними та місцевими органами влади для забезпечення безпечного прийому волонтерів та ефективної організації їх роботи. Державні інституції також повинні розробити стандарти і рекомендації щодо діяльності волонтерів, зокрема щодо роботи з вразливими групами, а також впровадити механізми акредитації організацій, що їх приймають.

Для самих волонтерів ключовими є інформованість, професіоналізм та довгостроковий підхід. Перед поїздкою слід ознайомитися з рівнем ризиків, вимогами до страхування та легалізації, а також мати контакти місцевих партнерів, користуючись офіційними порадами МЗС і консульств. Волонтери не повинні виконувати спеціалізовані завдання без відповідної кваліфікації, а також мають дотримуватися етичних стандартів і правил захисту вразливих груп. Крім того, слід віддавати перевагу програмам, які спрямовані на стійкий розвиток місцевих спроможностей, а не на короткостроковий «показовий» ефект.

Механізми залучення населення та міжнародних партнерів до волонтерського туризму в Україні формують основу для мобілізації ресурсів, розвитку соціальної солідарності та підсилення міжнародної співпраці. Інституційно-правові рамки, інформаційні кампанії, освітні ініціативи, партнерські мережі, цифрові платформи та стандартизація є ключовими детермінантами цього процесу.

Водночас успіх їх реалізації значною мірою залежить від подолання юридичних, логістичних, безпекових і організаційних викликів. У довгостроковій перспективі саме системна інтеграція цих механізмів дозволить волонтерському туризму стати сталим ресурсом розвитку громад, відбудови територій та міжнародного іміджу України.

Рис. 3.6. Тристороння модель партнерства у волонтерському туризмі

України

Розроблено автором

Ми пропонуємо тристоронню модель співпраці для залучення волонтерського туризму до відбудови України, яка передбачає тісний зв'язок між державою, бізнесом та громадськими організаціями (Рис. 3.6.).

Держава виступає гарантом безпеки, правового регулювання та стратегічного планування. До її функцій належать:

- ✓ створення законодавчих умов для діяльності волонтерських туристичних ініціатив;
- ✓ сертифікація проєктів, що відповідають національним пріоритетам;
- ✓ забезпечення безпеки волонтерів у зонах відбудови;
- ✓ координація міжвідомчої взаємодії на національному та регіональному рівнях.

Бізнес бере на себе організаційно-логістичну складову:

- ✓ забезпечення транспортних, готельних і харчових послуг для волонтерів;
- ✓ залучення корпоративного сектору до програм соціальної відповідальності;
- ✓ інвестиції в розвиток екотуризму та відновлення культурної спадщини.

Громадські організації відіграють ключову роль у координації й управлінні проєктами:

- ✓ організація набору волонтерів і розподіл завдань;
- ✓ моніторинг потреб місцевих громад;
- ✓ зв'язок між учасниками, донорами та державними структурами.

Така тристороння структура буде забезпечувати ефективний розподіл відповідальності, сприяє прозорості, довірі та підвищує стійкість системи волонтерського туризму.

Рис. 3.7. Концептуальні засади моделі розвитку волонтерського туризму в Україні

Розроблено автором

Таким чином, модель розвитку волонтерського туризму в Україні має базуватися на трьох ключових складових: стійкість, партнерство, інноваційність (Рис. 3.7.).

Також необхідна розробка концептуальної моделі розвитку волонтерського туризму в Україні яка матиме на меті створення системи, здатної забезпечити ефективну координацію, фінансову прозорість і сталість таких проєктів.

Стійкість передбачає довготривалу соціальну, економічну й екологічну користь від реалізації волонтерських програм. У цьому контексті волонтерський туризм має стати частиною державної політики з відновлення територій відповідно до Цілей сталого розвитку ООН, а саме: 8, 11, 13, 17 [18].

Партнерство реалізується через тісну взаємодію державних інституцій, громадських організацій, місцевих громад, туристичного бізнесу та міжнародних організацій.

Інноваційність базується на впровадженні цифрових технологій для координації проєктів, створенні освітніх програм для волонтерів і розвитку інтерактивних платформ звітності.

Для забезпечення ефективності та цільового використання ресурсів доцільно розробити національні критерії сертифікації волонтерських проєктів, які узгоджуються з Державною стратегією відновлення України. Основні критерії мають включати:

- ✓ Відповідність національним пріоритетам, тобто проєкти мають спрямовуватись на відбудову житла, соціальної інфраструктури, медичних закладів, освітніх об'єктів та охорону культурної спадщини.
- ✓ Безпечність для учасників, коли є чітке визначення зон доступу, медичне страхування, базова підготовка волонтерів.
- ✓ Прозорість фінансування та обов'язкове звітування про використання коштів через відкриті платформи.
- ✓ Стійкість результатів та наявність плану подальшого утримання чи використання об'єктів після завершення робіт.

Сертифікація волонтерських ініціатив, на нашу думку, може здійснюватися Міністерством молоді та спорту України спільно з Державним агентством розвитку туризму та профільними неурядовими організаціями.

Реалізація моделі розвитку волонтерського туризму в Україні передбачає поетапне впровадження заходів, що забезпечують інституційне закріплення, створення інфраструктури та інтеграцію у міжнародний простір.

Таблиця 3.5

Етапи реалізації моделі розвитку волонтерського туризму в Україні

Етап	Реалізація	Ключові заходи та завдання
Етап 1. Інституціоналізація та удосконалення нормативно-правової бази (1-2 роки)	Формування законодавчих та інституційних засад функціонування волонтерського туризму.	<ul style="list-style-type: none"> • Ухвалення Державної програми розвитку волонтерського туризму. • Внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» із визначенням категорії волонтерів-туристів. • Створення при ДАРТ Національного координаційного центру волонтерського туризму (сертифікація, моніторинг, аналітика).
Етап 2. Формування інфраструктури та цифрових інструментів (3- 5 років)	Розбудова технічної, логістичної та цифрової бази волонтерського туризму.	<ul style="list-style-type: none"> • Створення Національної онлайн-платформи для волонтерів і громад. • Реєстрація волонтерів, проєктів і організацій. • Впровадження електронної системи «матчингу» між громадами та волонтерами. • Формування бази безпечних маршрутів і локацій. • Ведення електронного обліку результатів відновлення об'єктів.
Етап 3. Міжнародна інтеграція та сталий розвиток (5 + років)	Залучення міжнародних партнерів, підвищення стандартів та стійкості сектора.	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення співпраці з UNDP, USAID, GIZ, Erasmus+, European Solidarity Corps. • Формування міжрегіональних маршрутів волонтерського туризму. • Просування України як центру солідарного туризму в Європі. • Розробка системи навчання волонтерів (екологічний менеджмент, етика, безпека).

Складено автором

Етап 1. Інституціоналізація та удосконалення нормативно-правової бази (1–2 роки).

Перший етап зосереджується на формуванні правової та організаційної основи волонтерського туризму. Його метою є закріплення статусу волонтерів-туристів у законодавстві, створення програм підтримки та національного координаційного центру, який відповідатиме за сертифікацію, моніторинг та аналітику. Такий підхід забезпечує структурованість сектора та створює правову впевненість для учасників процесу.

Етап 2. Формування інфраструктури та цифрових інструментів (3–5 років). Другий етап передбачає розвиток технічної та цифрової бази волонтерського туризму. Важливими завданнями є створення Національної онлайн-платформи для реєстрації волонтерів, організацій та проєктів, впровадження системи «матчингу» між волонтерами та громадами, формування бази безпечних маршрутів і локацій, а також електронного обліку результатів відновлювальних робіт. Це забезпечує ефективну координацію, прозорість процесів та безпеку учасників.

Етап 3. Міжнародна інтеграція та сталий розвиток (5 і більше років). На третьому етапі акцент робиться на залученні міжнародних партнерів та підвищенні стандартів волонтерського туризму. Серед ключових заходів — розвиток співпраці з міжнародними організаціями (UNDP, USAID, GIZ, Erasmus+, European Solidarity Corps), формування міжрегіональних маршрутів, просування України як центру солідарного туризму в Європі та навчання волонтерів з питань екологічного менеджменту, етики та безпеки. Цей етап забезпечує довгострокову стійкість сектора та його конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Необхідним є також розробка маркетингової стратегії волонтерського туризму та формування єдиного бренду «Volunteer for Ukraine's Recovery», метою якого є створення позитивного іміджу України як країни, відкритої до взаємодопомоги та культурного обміну. Основний акцент необхідно робити на емоційній цінності участі, безпеці волонтерів і відчутних результатах роботи.

Маркетингова стратегія має передбачати роботу з різними групами волонтерів:

- ✓ студенти – короткострокові культурно-освітні проєкти, мовні табори, екологічні ініціативи;
- ✓ пенсіонери – соціальна підтримка вразливих груп, збереження нематеріальної спадщини;
- ✓ корпоративні групи – корпоративні програми у рамках міжнародних партнерств;

- ✓ професійні фахівці (будівельники, архітектори, медики) – цільова допомога у відбудові критичних об'єктів.

Інструменти просування волонтерського туризму передбачають комплексний підхід до популяризації ініціатив як в Україні, так і за її межами.

До них належать:

- ✓ цифрова дипломатія, яка реалізується через інформаційні кампанії Міністерства закордонних справ та українських посольств;
- ✓ партнерство з міжнародними медіа, такими як BBC, Euronews та National Geographic, для охоплення широкої аудиторії;
- ✓ соціальні мережі, де волонтери самостійно створюють контент – відеощоденники, історії успіху та репортажі з місць реалізації проєктів;
- ✓ а також залучення амбасадорів бренду, серед яких відомі українські діячі культури, спорту та науки, які популяризують волонтерський рух на міжнародній арені.

Волонтерський туризм має не лише соціальну, але й економічну цінність для держави. За оцінками Програми розвитку ООН, кожен долар, інвестований у волонтерські програми, приносить до 3–4 доларів соціально-економічного ефекту через мультиплікативний вплив на місцеві громади.

Таблиця 3.6

Прямий та опосередкований ефект волонтерського туризму

Вид внеску	Основні елементи	Характеристика
Прямий внесок	- Додаткові надходження у місцеві бюджети від розміщення, харчування та логістики волонтерів. - Створення короткотермінових робочих місць у сфері туризму, транспорту, послуг.	Програма розвитку ООН оцінює, що кожен долар, інвестований у волонтерські програми, приносить до 3–4 доларів соціально-економічного ефекту через мультиплікативний вплив на місцеві громади
Опосередкований внесок	- Підвищення інвестиційної привабливості територій, що відновлюються. - Зростання рівня зайнятості в малих громадах. - Підвищення соціальної згуртованості населення.	Ефекти реалізуються через покращення соціальної та економічної інфраструктури, розвиток громади та залучення додаткових ресурсів

Складено автором

Прямий внесок:

- ✓ додаткові надходження у місцеві бюджети від розміщення, харчування та логістики волонтерів;
- ✓ створення короткотермінових робочих місць у сфері туризму, транспорту, послуг.

Опосередкований внесок:

- ✓ підвищення інвестиційної привабливості територій, які відновлюються;
- ✓ зростання рівня зайнятості в малих громадах;
- ✓ підвищення соціальної згуртованості населення.

Таким чином, розвиток волонтерського туризму в Україні – це стратегічний напрям, який поєднує соціальну відповідальність, економічну доцільність і гуманітарну місію. Запропонована концептуальна модель передбачає синергію зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства, що забезпечить не лише ефективну відбудову зруйнованої інфраструктури, а й створить нові можливості для сталого розвитку регіонів.

Формування системного підходу, підтриманого міжнародними партнерами, дозволить Україні не лише відновитися після війни, а й утвердитися як приклад інноваційної держави, де туризм, волонтерство й солідарність утворюють основу сучасної національної ідентичності.

Повоєнний етап ставить перед Україною виклик не лише фізичної відбудови, але й глибокої соціально-економічної трансформації. У цьому контексті волонтерський туризм перестає бути лише ситуативним інструментом залучення допомоги та перетворюється на стратегічний актив, здатний прискорити відновлення, посилити міжнародну суб'єктність держави та інтегрувати принципи сталого розвитку в процес національного відродження

Модель розвитку волонтерського туризму в Україні на повоєнному етапі має на меті створення цілісної системи, що поєднує державне управління, громадські ініціативи, бізнес та міжнародне партнерство. Її успішна реалізація сприятиме не лише фізичному відновленню країни, але й формуванню нової

моделі взаємодії суспільства – заснованої на принципах сталості, солідарності та громадянської відповідальності.

Волонтерський туризм у повоєнній Україні повинен розглядатися як стратегічний ресурс людського капіталу, здатний забезпечити сталий розвиток регіонів, відновити культурну спадщину й відкрити нові горизонти міжнародної співпраці.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного магістерського дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Волонтерський туризм, що сформувався на стику традиційного туризму та волонтерської діяльності, еволюціонував від поодиноких благодійних ініціатив до структурованого глобального явища з вагомим соціальним і економічним значенням. Його становлення пов'язане з історичними прикладами безкорисливої допомоги, зокрема діяльністю Жана Анрі Дюнан, який започаткував гуманітарний рух Червоного Хреста, а подальший розвиток – із формуванням міжнародних інституцій і прийняттям декларацій, що визнали волонтерство важливою складовою сталого розвитку.

Аналіз історичних, соціальних та концептуальних аспектів засвідчує, що волонтерський туризм є не лише проявом громадянської активності, а й ефективним інструментом зміцнення соціальної згуртованості, міжкультурного діалогу та локального розвитку. На відміну від традиційного туризму, він має продуктивний характер, оскільки спрямований не на споживання ресурсів, а на створення суспільної цінності.

Волонтерський туризм можна розглядати як форму соціально орієнтованого альтернативного туризму, що сприяє сталому розвитку територій, формуванню людського капіталу та реалізації цілей ООН у сфері сталого розвитку.

2. Вивчення феномену волонтерського туризму засвідчує, що він є багатовимірним соціально-економічним явищем, яке поєднує елементи гуманітарної допомоги, міжнародного обміну, сталого розвитку та культурної дипломатії. Проведена типологізація дозволяє системно розглянути різноманітні форми волонтуризму, їхні функціональні та часові особливості, що є необхідною передумовою для формування ефективних моделей його застосування у процесі повоєнного відновлення України.

Функціональний підхід до класифікації дав змогу виокремити чотири ключові напрями волонтерського туризму – гуманітарний, будівельно-

відновлювальний, екологічний та культурно-освітній. Кожен із них виконує специфічну місію: від ліквідації наслідків катастроф і збереження довкілля до відновлення культурної спадщини та соціальної інтеграції населення. Зокрема, будівельно-відновлювальний волонтуризм є найбільш релевантним для сучасної України, оскільки забезпечує фізичне відновлення інфраструктури та формує базу для сталого розвитку регіонів.

Часовий критерій дозволив розмежувати коротко-, середньо- та довгострокові формати участі, що визначають глибину впливу, рівень кваліфікації учасників та характер взаємодії з місцевими громадами. Короткострокові проекти є важливими для оперативної допомоги, середньострокові – для досягнення відчутних соціально-економічних результатів, а довгострокові – для формування сталого інституційного потенціалу та передачі знань.

Економічний та соціальний ефекти волонтерського туризму виходять за межі прямої користі. Волонтуризм виступає чинником економічної ревіталізації постраждалих територій через створення «соціального капіталу праці», локалізацію фінансових потоків і підтримку малого бізнесу. Його діяльність сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу держави, посиленню громадянської активності та зміцненню соціальної згуртованості.

Волонтерський туризм у сучасних умовах постає не лише як альтернатива традиційним формам подорожей, а як стратегічний інструмент відбудови, соціальної інтеграції та міжнародної солідарності. Для України він може стати основою нової моделі «туризму участі», що поєднує гуманітарну місію, освітній потенціал та економічну користь, сприяючи одночасно фізичному, соціальному й духовному відродженню країни.

3. Історія волонтерського туризму пройшла чотири ключові етапи, що заклали основу сучасних організаційних моделей та мотиваційних підходів.

Прото-етап (XVIII – поч. XX ст.) характеризувався сакральною мотивацією місіонерів, які поєднували міжконтинентальні подорожі з освітою, медичною допомогою та будівництвом інфраструктури. Він заклав базову

логістику та функціональні засади будівельно-відновлювального і культурно-освітнього волонтуризму, залишивши спадщину колоніальних практик.

Етап інституціоналізації (1914–1980-ті рр.) відзначався секуляризацією мотивації та розвитком громадянської солідарності.

Етап комерціалізації та гібридизації (1990–2000-ні рр.) інтегрував волонтерські програми у глобальний туристичний ринок.

Сучасний етап (2010-ті – дотепер) вирізняється професіоналізацією, стандартизацією та стратегічною роллю волонтуризму у відновленні після криз. Домінують будівельно-відновлювальні та гуманітарні проєкти з вимірюваним ефектом, стандартизованими та безпечними моделями участі, ефективною ротацією команд і підтримкою міжнародних фондів.

Волонтерський туризм трансформувався від сакральні-ідеологічних місій до професійних гуманітарних та відновлювальних ініціатив, поєднуючи гуманітарну допомогу, передачу знань, соціальну інтеграцію та економічне відновлення, і стає ключовим інструментом післявоєнного розвитку та глобальної солідарності.

4. Сучасний волонтерський туризм є важливою інноваційною формою туристичної діяльності, яка поєднує рекреаційно-пізнавальні цілі з елементами соціальної відповідальності, сталого розвитку та культурного обміну. Його розвиток тісно пов'язаний із концепцією відповідального туризму, спрямованою на етичну взаємодію з громадами, охорону довкілля та підтримку регіонів, що приймають волонтерів.

Світовий досвід демонструє різноманітність інституційних моделей: державної, неурядової (НУО), корпоративної та змішаної. Державні програми гарантують стандартизацію, безпеку та етичність; НУО забезпечують соціальну результативність та залучення місцевих громад; корпоративні ініціативи поєднують соціальну відповідальність із підвищенням мотивації персоналу; змішані моделі інтегрують усі ці підходи, створюючи ефективну екосистему для волонтерства.

Сучасні цифрові технології розширюють доступ до волонтерства через онлайн-платформи, що поєднують дистанційну участь із соціальними місіями. Ринок волонтерського туризму оцінюється у 850 млн – 2 млрд USD (2023–2024 рр.), демонструючи стабільне зростання 5,8–6,2% на рік, при цьому основну частку складають молоді мандрівники (18–34 роки), а домінуючими проєктами є програми розвитку громад.

Волонтерський туризм є соціально корисною та економічно значущою діяльністю, яка сприяє сталому розвитку, формуванню глобальної громадянської свідомості та зміцненню міжнародних зв'язків. Для України актуальним є впровадження адаптованих моделей волонтерства через НУО, освітні та державні структури як інструмент соціального та регіонального розвитку у післявоєнний період.

5. Події Революції Гідності 2014 р. та повномасштабне вторгнення РФ у 2022 р. стимулювали масове залучення населення до волонтерських ініціатив, що стало основою для розвитку волонтерського туризму як соціально-активної форми мобільності. Освітні та академічні програми додатково підсилюють мотиваційний потенціал молоді, сприяючи формуванню цінностей активного громадянства та соціальної відповідальності.

Волонтерські поїздки сприяють стимулюванню локальних економік, розвитку соціального підприємництва, корпоративного волонтерства та стартапів, що поєднують туризм із гуманітарною діяльністю. Волонтерський туризм виконує мультиплікативну функцію, активізуючи внутрішній попит та підвищуючи привабливість регіонів для подальшого розвитку туризму.

Військові фактори стали ключовим каталізатором виникнення та поширення волонтерського туризму. Війна змінила географію внутрішніх туристичних потоків, створила потребу у відновленні зруйнованих територій і спонукала до формування нових мотиваційних моделей — від патріотичних і гуманітарних до реабілітаційних і освітніх. Ветеранські спільноти активно впливають на створення туристичних маршрутів, поєднуючи реабілітацію та просвітницьку діяльність.

Інституціоналізація волонтерського туризму відбувається через створення онлайн-платформ, національних реєстрів, державних і громадських ініціатив. Систематизація волонтерських можливостей та логістики поїздок дозволяє перетворювати ситуативні ініціативи на регулярні «волонтерські тури», що охоплюють різні категорії учасників: локальних волонтерів, корпоративні групи, академічні колективи та міжнародну діаспору.

Соціально-економічний ефект волонтерського туризму є багатовимірним: він включає гуманітарну допомогу, культурний обмін, стимулювання локальних економік і розвиток внутрішньої мобільності. Зростання кількості зареєстрованих волонтерів, активних ініціатив і платформ підтверджує високий потенціал людського капіталу для організованих волонтерських поїздок та сталого розвитку цього напрямку туризму.

6. Волонтерський туризм в Україні під час повномасштабної війни поєднує традиційну допомогу з короткостроковими та довготривалими місіями внутрішніх і міжнародних волонтерів. Він має великий потенціал як інструмент мобілізації ресурсів, відновлення культурної та соціальної інфраструктури, розвитку внутрішнього туризму та формування позитивного міжнародного іміджу країни.

Серед сильних сторін – високий рівень громадянської активності та патріотизму, наявність потужних волонтерських мереж, залучення молоді, студентів і бізнесу, можливість поєднання волонтерства з культурним, екологічним та освітнім туризмом, а також міжнародна підтримка.

До слабких сторін належать відсутність офіційної класифікації і статистики волонтерського туризму, недостатня інфраструктура у прифронтових та постраждалих регіонах, відсутність фінансових стимулів, низька популяризація волонтерських турів і відсутність стандартів роботи та сертифікації організацій.

Серед можливостей – розвиток партнерства між громадами, університетами та туристичними компаніями, створення тематичних «волонтерських турів», підтримка міжнародних донорів і програм та

формування позитивного іміджу України як країни соціально відповідального туризму.

Основні загрози включають триваючі воєнні дії, мінну небезпеку, емоційне вигорання волонтерів, недовіру громад до зовнішніх ініціатив, низьку координацію між державними структурами і громадськими організаціями та етичні ризики, пов'язані з поверхневою допомогою.

Ключові проблеми та виклики полягають у забезпеченні безпеки та логістики, усуненні інституційно-правових прогалин, стандартизації діяльності, впровадженні системи моніторингу ефективності та дотриманні етичних стандартів.

7. Український туристичний сектор, попри значні руйнування внаслідок воєнних дій, зберігає суттєвий потенціал для розвитку, особливо у прифронтових регіонах. На міжнародній арені Україну сьогодні сприймають здебільшого як територію воєнних подій, тому одним із стратегічних завдань держави є формування нового позитивного туристичного іміджу, що підкреслює культурний, історичний і рекреаційний потенціал країни. Для цього активно розвивається співпраця з міжнародними маркетинговими компаніями та потенційними стейкхолдерами.

Стратегічні напрями державної політики у сфері туризму на 2023–2030 роки включають підвищення ефективності маркетингу та менеджменту туристичних дестинацій, відновлення ділового туризму, підтримку регіонів у післявоєнній реконструкції, удосконалення державного управління галуззю, модернізацію курортів та розширення міжнародних комунікацій. Прифронтові регіони, попри руйнування та зниження туристичного попиту, мають унікальні ресурси та перспективу для відновлення, створення нових брендів і маршрутів пам'яті, а також розвитку «воєнного» чи «меморіального» туризму.

Важливу роль у відбудові відіграє волонтерський туризм, який мобілізує людські ресурси, сприяє відновленню інфраструктури, природних територій і культурних об'єктів, а також формує соціальні зв'язки і підвищує громадянську активність. Волонтерські програми поєднують елементи добровільної

допомоги, культурного обміну та екологічної відбудови, стимулюючи міжнародне партнерство та залучення грантових ресурсів. При цьому ефективність волонтерського туризму потребує системного підходу: безпеки, координації з місцевими фахівцями, стандартизації процесів, врахування екологічної та соціальної сталості, а також побудови моделей спільного творення з громадами.

Волонтерський туризм виконує дві ключові функції: оперативне надання робочої сили для відновлення інфраструктури та довготривале формування культури участі, солідарності та відповідальності у громадах. Його розвиток створює додаткові економічні можливості, сприяє внутрішньому та міжнародному туристичному обміну, підвищує рівень екологічної свідомості та інтегрує громади у ширші мережі розвитку.

Волонтерський туризм в Україні виступає не лише складовою туристичної галузі, а комплексним інструментом відбудови країни – інфраструктурної, соціальної та природної. Він здатен посилити громадянську активність, зміцнити довіру між регіонами, підтримати національну ідентичність і зробити Україну прикладом держави, яка поєднує туризм із суспільною користю та міжнародною солідарністю.

8. Розвиток волонтерського туризму в Україні в умовах повоєнного відновлення виступає потужним інструментом соціальної, економічної та культурної трансформації. Він не лише забезпечує фізичну відбудову зруйнованої інфраструктури, а й сприяє зміцненню соціальної згуртованості, формуванню національної солідарності та підвищенню міжнародного іміджу України. Волонтерський туризм об'єднує державу, громадські організації, бізнес і міжнародних партнерів у спільних проєктах, що дозволяє мобілізувати ресурси, стимулювати культурний обмін і інтегрувати принципи сталого розвитку у місцеві громади.

Стратегічна цінність цього напрямку полягає у створенні стійкої системи залучення волонтерів, яка забезпечує економічний ефект, соціальну інтеграцію та розвиток людського капіталу. Основними напрямками розвитку є

інституціоналізація волонтерського туризму, формування технічної, логістичної та цифрової інфраструктури, а також міжнародна інтеграція та підвищення стандартів безпеки, прозорості і стійкості сектору. Важливими є також маркетингова підтримка, популяризація програм через цифрові платформи, залучення різних груп волонтерів та забезпечення їх безпеки, страхування та належної підготовки.

Суттєвим аспектом є інтеграція волонтерського туризму у національні програми сталого розвитку, сертифікація проєктів, стандартизація роботи та звітності, а також активна участь місцевих громад у плануванні і реалізації ініціатив. Тристороння модель партнерства між державою, бізнесом і громадськими організаціями забезпечує чіткий розподіл функцій, підвищує ефективність і прозорість процесів, а також сприяє сталому результату.

Розвиток волонтерського туризму формує мультифункціональний ефект: прямий економічний – через надходження до місцевих бюджетів та створення тимчасових робочих місць; опосередкований – через підвищення інвестиційної привабливості територій, соціальну згуртованість і стимулювання розвитку місцевих громад.

У підсумку, волонтерський туризм у повоєнній Україні має стати стратегічним ресурсом, який забезпечує не лише відновлення фізичної інфраструктури, а й модернізацію суспільних відносин, розвиток соціальної відповідальності, культурного обміну та міжнародної співпраці. Системна реалізація запропонованої моделі дозволить Україні створити інноваційну, стійку й солідарну модель національного розвитку, де волонтерство виступає фундаментом відбудови та формування нової громадянської ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 16.09.1997 р. № 531/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про туризм» URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Бойко Я. В., Купач Т. Г. Волонтерський туризм: проєкт туристичної пропозиції.
Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів. 2022. Т. 2, вип. 2. С. 19-23.
5. Геваковська М. Волонтерський туризм. *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. 2013. Вип. 43(1). С. 178-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29__24
6. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
7. Грищенко Н. І. Розвиток та риси волонтерської діяльності особи в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2023. № 45. С. 92-96.
8. Долинська О. О. Волонтерський туризм як перспективний напрям розвитку у повоєнний період. Туризм в Україні: виклики та відновлення : матеріали міжнар. туристичного форуму, 21–22 березня 2023 р. Київ : КНЕУ, 2023. С. 104-106.
9. Залучення та динаміка волонтерської активності за результатами дослідження «Стійкість волонтерів» Українська Волонтерська Служба (УВС) та U-Report, 2023 р.
10. Звіт «Виклики та потреби волонтерського сектору» USAID. Київ, 2023. 24 с.
URL: https://ednannia.ua/images/Volonters_Report_01_1_ukr_web2.pdf

11. Липитчук О. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022. С. 180–188.
12. Марчук А., Лобода В., Іваниса В. Волонтерська діяльність як засіб самовизначення й самореалізації молоді. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2023. Т. 2 (48). С. 104-116.
13. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд крізь призму неформальних інститутів. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 19-41.
14. Мірко Н., Ладонько Л. Міжнародне волонтерство та розвиток громадського сектору. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 6. С. 128–140.
URL: https://www.researchgate.net/publication/376822005_Miznarodne_volonterstvo_ta_rozvitok_gromadskogo_sektoru
15. Пацьок В. С., Василенко А. І., Святецький В. Ю. Волонтерський туризм: концептуальні засади. *Географія та туризм : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 447-453.
16. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної агресії: виклики та можливості післявоєнного відновлення країни.
Journal of European Economy. 2022. Т. 21, № 3 (82). С. 277-294.
17. Резнік О. Залученість українців до волонтерської діяльності під час повномасштабної війни. 26 квітня 2023 р. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-zaluchenist-ukraintsiv-do-volonterskoi-diyalnosti-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>
18. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formally-adopted-un-general>
19. Сірий Є. В., Сіра О. В. Волонтерство як форма соціального включення та можливої самозайнятості в сучасних викликах війни в Україні: самобутні

- вітчизняні вектори розвитку і зарубіжний досвід. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2023. № 11. С. 140–156. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278442>
20. Смирнов І.Г., Любіцева О.О., Гринюк Д.Ю., Степанець І.О. Теорія і практика волонтерського туризму в умовах воєнного стану в Україні через російську агресію та відродження туризму після перемоги (на прикладі м. Кам'янця-Подільського). *Географія та туризм*. 2022. Випуск 69. С. 11-25. <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.68.11-25>
21. Снігур Л. А. Концепти ВОЛОНТЕР і ВОЛОНТЕРСТВО: історичний контекст та перспективи розвитку (погляд лінгвіста). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. № 45. С. 109-128. URL: <https://apultp.knu.ua/index.php/APULTP/article/view/133>
22. Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 13-16.
23. Хижняк Л. М. Інституціоналізація міжнародного волонтерства як наукова і практична проблема. *Габітус*. 2025. Вип. 70. С. 61-65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.9>
24. Bekker M. Volunteer Tourism – International. *Travel & Tourism Analyst* №16, September 2008. P. 6.
25. Brightsmith D. J., Stronza A., Holle K. Ecotourism, conservation biology, and volunteer tourism: A mutually beneficial triumvirate. *Biological Conservation*. 2008. Vol.141, pp. 2832-2842. DOI:10.1016/j.biocon.2008.08.020.
26. Brown S., Morrison A. M. Expanding volunteer vacation participation: an exploratory study on the mini-mission concept. *Tourism Recreation Research*. 2003. Vol. 28, № 3, pp. 73-82.
27. Callanan M., Thomas S. Volunteer tourism: Deconstructing volunteer activities within a dynamic environment // In: Novelli M. (ed.) *Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases*. Elsevier / Routledge, 2005. Pp. 183-200.

28. Global Growth Insights. Growth Market Reports. URL: <https://www.growthmarketreports.com>
29. Lyons K. D., Wearing S. (eds.) *Journeys of Discovery in Volunteer Tourism: International Case Study Perspectives*. Wallingford: CABI, 2008. 217 s. ISBN 9781845933807.
30. McGehee N. G., Andereck K. Volunteer tourism and the “voluntoured”: the case of Tijuana, Mexico // *Journal of Sustainable Tourism*. 2009. Vol.17, №1, pp. 39-51. DOI:10.1080/09669580802159693.
31. McGehee N. G., Santos C. A. Social change, discourse and volunteer tourism // *Annals of Tourism Research*. 2005. Vol.32, №3, pp. 760–779. DOI:10.1016/j.annals.2004.12.002.
32. Palacios C. M. Volunteer tourism, development and education in a postcolonial world: conceiving global connections beyond aid // *Journal of Sustainable Tourism*. 2010. Vol.18, №7, pp. 861–878. DOI:10.1080/09669581003782739.
33. Reimann M., Kornus O. H., Patsiuk V. S., Venherska N. S., Kholodok V. D., Palang H. Tourism in Ukrainian frontline communities: trends, challenges, and development prospects // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2023. Vol. 32, № 3. P. 89-98. doi:10.15421/112352
34. Roques K. G., Jacobson S. K., McCleery R. A. Assessing contributions of volunteer tourism to ecosystem research and conservation // *Ecosystem Services*. 2018. DOI:10.1016/j.ecoser.2017.12.014.
35. Salamon L., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally // *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. Vol. 82, № 3. P. 225.
36. The Universal Declaration on Volunteering. International Association for Volunteer URL: <https://www.iave.org/the-universal-declaration-on-volunteering/>
37. Sin H. L. Volunteer tourism – “Involve me and I will learn”? *Annals of Tourism Research*. 2009. Vol.36, №3, pp. 480–501. DOI:10.1016/j.annals.2009.03.001.

38. Simpson K., Rogerson C. M., Stoddart H. Volunteer tourism: case studies
GeoJournal. Vol.60, №3, pp. 311–318.
DOI:10.1023/B:GEJO.0000034737.81266.a1.
39. Volunteer. URL:
https://www.etymonline.com/word/volunteer#etymonline_v_50003 new
Online Etymology dictionary.
40. Wearing S. L., McGehee N. G. Volunteer tourism: A review // Tourism
Management. 2013. Vol. 38. P. 120–130.
41. Wearing S. L. Volunteer Tourism: Experiences That Make a Difference. CABI
Publishing, 2001. 240 p.
42. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). URL:
<https://www.tourism.gov.ua>
43. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
44. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua>
45. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL:
<https://mkip.gov.ua>
46. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>
47. Платформа державних волонтерських ініціатив. URL:
<https://volunteers.gov.ua>
48. Національна волонтерська платформа GoVolunteer. URL:
<https://govolunteer.com.ua>
49. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL:
<https://niss.gov.ua>
50. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua>
51. DMC Ukrainian Incentives. URL: <https://dmc.ukrainian-incentives.com.ua>
52. Human Rights Research Center. URL: <https://hrrc.org>
53. Intermarium. Аналітичний онлайн-портал. URL: <https://intermarium.info>
54. Visit Ukraine. URL: <https://visitukraine.today>
55. Ukrainian Journal of Corporate Social Responsibility. URL:
<https://journals.csr.com.ua>

56. United Nations Mine Action Service (UNMAS). URL: <https://www.unmas.org>

57. UNWTO – Всесвітня туристична організація. URL: <https://www.unwto.org>

58. World Vision International. URL: <https://www.worldvision.ca>